

CZŁOWIEK
W ŚWIECIE
WSPÓŁCZESNYM

JANUSZ
KORZENIOWSKI

Program nauczania do wiedzy o społeczeństwie dla liceum ogólnokształcącego i technikum

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2019

Redakcja merytoryczna – dr Marta Milewska

Recenzja merytoryczna – dr Kazimierz Waluch

Jan Bielecki

Jadwiga Iwanowska

Agnieszka Ratajczak-Mucharska

Redakcja językowa i korekta – Altix

Projekt graficzny i projekt okładki – Altix

Skład i redakcja techniczna – Altix

Warszawa 2019

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

I. Założenia ogólne programu.....	4
II. Cele kształcenia i wychowania	6
III. Treści kształcenia i planowane osiągnięcia szczegółowe uczniów	8
IV. Procedury osiągania celów kształcenia.....	32
V. Procedury oceniania osiągnięć uczniów	41
VI. Ewaluacja programu	43

I. ZAŁOŻENIA OGÓLNE PROGRAMU

Program nauczania pt. *Człowiek w świecie współczesnym* jest autorskim opracowaniem, zgodnym z podstawą programową wiedzy o społeczeństwie dla III etapu edukacyjnego.

Program przeznaczony jest dla uczniów, którzy **wybrali** przedmiot w **zakresie rozszerzonym**.

Szczególne właściwości programu:

A. Program umożliwia **pełną realizację podstawy programowej** kształcenia ogólnego dla szkół ponadpodstawowych (liceów ogólnokształcących i techników), w zakresie obowiązujących dla przedmiotu wiedza o społeczeństwie treści nauczania oraz celów kształcenia i wychowania.

B. Program, zgodnie z zaleceniami zawartymi w Wytycznych do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć, jest metodologicznie oparty na **koncepcji pedagogiki humanistycznej**, która wyróżnia się od innych koncepcji pedagogicznych szczególną troską o dobro człowieka i dobro społeczne.

Najważniejszym imperatywem pedagogiki humanistycznej jest urzeczywistnianie wartości **wszecznego rozwoju człowieka**. Jej celem jest realizacja dobra człowieka, które jest utożsamiane z jego rozwojem, pomyślnością, szczęściem oraz poszanowaniem jego godności i wolności, co w konsekwencji sprzyja wzrostowi poczucia własnej **wartości**. Pedagogika wskazuje na potrzebę realizacji takich wartości jak: autentyczność, samoświadomość, refleksyjność, samorealizacja, samodzielność, otwartość, tolerancja, partnerstwo, życzliwość, serdeczność, asertywna komunikacja, szacunek, wzajemność, wdzięczność.

Istotnym problemem współczesnej pedagogiki humanistycznej jest pobudzenie uczniów do myślenia, autorefleksji, krytyki, mądrego kompromisu.

Ciągłe stawianie pytań, rozwijanie ciekawości prowadzi do określania siebie i swojego stosunku do szybko zmieniającej się rzeczywistości. Pozwoli to pełniej uczestniczyć w kulturze i lepiej przygotuje na przyszłość. Pomoże odkryć sens ludzkiego życia, kreować własny świat, tworzyć samego siebie. Nauczy również współodpowiedzialności za własne kształcenie.

C. Program, tak jak podstawa programowa, zawiera **228 zagadnień** (w 16 działach), które stanowią zarazem propozycję sformułowania poszczególnych **tematów lekcji**.

Zgodnie z koncepcją przyjętą przez autorów podstawy programowej oraz autora programu każde zagadnienie, co do zasady, powinno być realizowane na jednej godzinie lekcyjnej; o ewentualnym wydłużeniu czasu przeznaczonego na realizację danego tematu decyduje nauczyciel.

Na realizację wszystkich aspektów programu przeznaczono w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół **252 jednostki lekcyjne**.

- D. W programie zostały ujęte **dodatkowe** treści nauczania (zaznaczone znakiem „+”), stanowiące propozycję uzupełnienia wymagań szczegółowych podstawy programowej. W trakcie wdrażania kolejnych treści programowych nauczyciel może uwzględnić zwiększone zainteresowanie uczniów danym zagadnieniem i dodatkowo **zrealizować zaproponowaną przez nich tematykę**.
- E. Przedstawiony w rozdziale **II. Cele kształcenia i wychowania** szczegółowy wykaz **kompetencji społecznych i obywatelskich** sprzyja takiemu kierowaniu pracą uczniów, aby podążali oni w swoim rozwoju do urzeczywistnienia współczesnego zobiektywizowanego wzorca osobowego młodego obywatela państwa demokratycznego.
- F. Zakładane osiągnięcia ucznia** zostały opracowane szczegółowo oraz doprecyzowane czasownikami operacyjnymi, co ułatwi nauczycielowi właściwe planowanie dydaktyczne.
- G. W zakładanych osiągnięciach szczegółowych ucznia wyeksponowano **240 pojęć/terminów**, które uczeń powinien potrafić wyjaśnić i używać ich adekwatnie do przedstawianych zagadnień. Stanowią one rozszerzenie w stosunku do terminów poznawanych przez uczniów na lekcjach wiedzy o społeczeństwie w szkole podstawowej oraz w liceum/technikum w zakresie podstawowym.
- H. Treści nauczania programu są skorelowane z wymaganiami szczegółowymi przedmiotów takich jak geografia, historia, biologia, język polski, informatyka.
- I. Program zawiera szereg **propozycji metodycznych**, dzięki którym można go zrealizować.
- J. Ważnym założeniem dydaktycznym programu jest uwzględnienie form procesu kształcenia dostosowanego do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**.
- K. Program w swoich założeniach dydaktyczno-wychowawczych szczególnie preferuje formy i metody kształcenia **kompetencji prospołecznych i obywatelskich** – w powiązaniu z kompetencjami oczekiwanymi na współczesnym, dynamicznie rozwijającym się i zmieniającym **rynku pracy**.
Realizacja programu sprzyjać będzie kształceniu uczniów w zakresie określonych **kompetencji kluczowych**, które stanowią połączenie wiedzy, umiejętności i postaw uważanych za niezbędne dla potrzeb samorealizacji i rozwoju osobistego, aktywnego obywatelstwa, integracji społecznej oraz zatrudnienia.
- L. Kluczową rolę we wdrażaniu programu, powinien odegrać nauczyciel przedmiotu. Wymagany jest od niego wysoki poziom kompetencji dydaktyczno-wychowawczych, aby stosownie do przyjętych celów edukacyjnych pełnił **rolę organizatora, przewodnika, mentora, instruktora, konsultanta i opiekuna** procesu kształcenia.
- M. Autor programu zaleca realizację **zintegrowanych treści nauczania** zakresu podstawowego i rozszerzonego – od klasy I liceum i technikum – w roku szkolnym 2019/2020.

II. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Autorski program nauczania Człowiek w świecie współczesnym odpowiada nadrzędemu celowi szkolnej edukacji obywatelskiej – kształceniu kompetencji społecznych i obywatelskich uczniów. Zrealizowanie tych zadań jest możliwe poprzez osiągnięcie przedstawionych poniżej **szczegółowych celów edukacyjnych**.

Kształcenie kompetencji społecznych i obywatelskich:

A. Rozumienie siebie – planowanie, organizowanie i ocenianie własnego rozwoju.

Uczeń:

- analizuje kwestię godności człowieka – wyjaśnia związek między godnością a prawami i wolnościami, które mu przysługują;
- wyjaśnia prawa, które mu przysługują oraz mechanizmy ich dochodzenia;
- odpowiedzialnie korzysta z przysługujących mu praw i wolności;
- rozpoznaje potrzeby własne i potrzeby innych ludzi;
- urzeczywistnia wartości afirmowane w społeczeństwie polskim;
- racjonalnie podejmuje ważne życiowe decyzje;
- ocenia własne decyzje i działania w życiu społecznym;
- dokonuje adekwatnej samooceny oraz wzmacnia poczucie własnej wartości.

B. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- samodzielnie pozyskuje, gromadzi, porządkuje, analizuje, opracowuje i prezentuje informacje o życiu społecznym, w tym publicznym – wykorzystując technologię informacyjno-komunikacyjną;
- czyta ze zrozumieniem teksty publicystyczne i popularnonaukowe oraz interpretuje inne materiały źródłowe (np. wykresy i schematy) z zakresu przedmiotu;
- wyszukuje i interpretuje stosowne przepisy prawne;
- wykorzystuje informacje na temat zjawisk życia społecznego, w tym politycznego,
- do tworzenia własnej wypowiedzi, w tym formułowania opinii oraz sądów wartościujących;
- gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

C. Komunikowanie się. Uczeń:

- dyskutuje i bierze udział w debatach z poszanowaniem godności innych ich uczestników;
- rozwija umiejętność dyskusowania – przedstawia, uzasadnia i broni własnego stanowiska na forum publicznym, szanując odmienne poglądy;
- potrafi przedstawiać i uzasadniać poglądy odmienne od własnych;
- poddaje krytycznej analizie własne opinie;
- wypowiada się w formach przyjętych w życiu publicznym;
- posługuje się stosowną terminologią naukową;
- poszukuje konsensusu i kompromisu;

- etycznie wykorzystuje metody wpływu społecznego;
- aktywnie słucha innych.

D. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:

- diagnozuje problemy społeczno-polityczne na poziomie lokalnym, państwowym, europejskim i globalnym, ocenia wybrane rozwiązania tych problemów oraz rozważa możliwość własnego wpływu na ich rozwiązanie;
- rozpoznaje różne aspekty, także prawne, problemów życia codziennego i podaje możliwe sposoby ich rozwiązania;
- dostrzega perspektywy różnych uczestników życia publicznego;
- określa przyczyny i przewiduje skutki wybranych wydarzeń, problemów i procesów życia publicznego;
- rozpoznaje przypadki łamania praw człowieka i przedstawia odpowiednie mechanizmy dochodzenia tych praw;
- rozpoznaje przypadki łamania prawa i przedstawia instytucje oraz procedury dochodzenia sprawiedliwości;
- stosuje demokratyczne procedury, procesy i techniki decyzyjne.

E. Współdziałanie w sprawach publicznych. Uczeń:

- współpracuje w grupie, z uwzględnieniem podziału zadań oraz norm i wartości obowiązujących w życiu społecznym;
- korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego, w tym instytucje prawne – sporządza pisma do organów władzy;
- uczestniczy w działaniach o charakterze prospołecznym i obywatelskim – projektach, kampaniach, akcjach itp.

Kształtowanie postaw:

W urzeczywistnianiu programu nauczania przyjęto założenie kształtowania i rozwijania szeregu różnorodnych **postaw prospołecznych i obywatelskich** uczniów.

Droga do tego celu wiedzie przez uwewnętrznienie i afirmację przez ucznia uniwersalnych wartości społeczeństwa obywatelskiego, praw człowieka oraz zasad demokracji. W myśl zakładanych celów kształcenia uczeń:

- szanuje godność innych ludzi;
- afirmuje i szanuje dziedzictwo cywilizacyjno-kulturowe – narodowe i ogólnoludzkowe;
- jest świadomy swoich praw i obowiązków;
- godzi dobro i wolność własną z dobrem i wolnością innych;
- respektuje zobiektywizowane normy i zasady życia społecznego;
- respektuje społecznie uznawane i trwałe wartości ogólnoludzkie;
- szanuje odmienność innych kultur, religii oraz systemów wartości;

- dąży do urzeczywistniania uniwersalnych wartości społeczeństwa obywatelskiego;
- szanuje poglądy odmienne od własnych;
- afirmuje i respektuje zasady państwa demokratycznego;
- szanuje wyniki demokratycznie podjętych decyzji i wyborów;
- czuje się współodpowiedzialny za rozwój naszego państwa;
- rzetelnie wypełnia obowiązki i powinności obywatelskie;
- odpowiedzialnie pełni swoje role społeczne;
- świadomie realizuje cele życiowe;
- bierze odpowiedzialność za swoje słowa, wybory i działania;
- jest asertywny;
- jest otwarty na nowe doświadczenia – podejmuje wyzwania we własnym życiu;
- przejawia empatię i wykazuje zachowania altruistyczne – w miarę swoich możliwości wspomaga ludzi oczekujących wsparcia i pomocy;
- panuje nad własnymi emocjami;
- buduje swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym;
- pogłębia więź emocjonalną i tożsamość z rodziną, środowiskiem lokalnym, narodem, ojczyzną;
- przeciwstawia się patologiom społecznym, w tym przejawom braku tolerancji, stereotypom i uprzedzeniom;
- interesuje się życiem społecznym i politycznym;
- rozwija swoje zainteresowania poznawcze z zakresu nauk społecznych;
- uwewnętrznia przekonanie i gotowość do dalszego kształcenia – planuje dalszą edukację;
- rozwija w sobie postawy prospołeczne i obywatelskie.

III. TREŚCI KSZTAŁCENIA I PLANOWANE OSIĄGNIĘCIA SZCZEGÓŁOWE UCZNIÓW

I. Człowiek w społeczeństwie

Człowiek jest równocześnie istotą społeczną, żyjącą wśród ludzi, i osobną, żyjącą dla siebie.

Tadeusz Gadacz

Treści nauczania

1. Konceptje osobowości

- Składniki osobowości: +
 - mechanizmy motywacyjne;
 - mechanizmy poznawcze;
 - mechanizmy samoregulacji i samokontroli.
- Konceptje osobowości:
 - teorie psychodynamiczne;

- teorie społeczno-poznawcze;
- teorie humanistyczne.
- Właściwości osobowości – tzw. model wielkiej piątki: otwartość na doświadczenia, sumienność, ekstrawersja, ugodowość, neurotyczność. +

Osiągnięcia szczegółowe ucznia

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: osobowość, ekstrawertyzm, introwertyzm, neurotyczność;
- omawia składniki osobowości;
- charakteryzuje klasyczne koncepcje osobowości;
- analizuje wymiary cech osobowości.

Treści nauczania

2. Determinanty postaw

- Zachowania racjonalne.
- Przejawy stanów emocjonalnych.
- Rodzaje temperamentów.
- Cechy charakteru.
- Inteligencja a inteligencja emocjonalna.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: racjonalność, emocja, uczucie, temperament, charakter, inteligencja, inteligencja emocjonalna;
- wyjaśnia kwestię racjonalności, emocji, uczuć, temperamentu i charakteru w postępowaniu człowieka;
- rozróżnia inteligencję i inteligencję emocjonalną.

Treści nauczania

3. Kształtowanie postaw

- Komponenty postaw: poznawczy, uczuciowo-oceniający, behawioralny.
- Właściwości postaw: +
 - kierunek postawy;
 - intensywność (siła postawy);
 - zakres postawy;
 - złożoność postawy;
 - trwałość postawy;
 - treść przedmiotowa postawy.
- Funkcje postaw: +
 - funkcja orientacyjna;
 - funkcja obrony ego;
 - funkcja ekspresji wartości;
 - funkcja instrumentalna;
 - funkcja społeczno-adaptacyjna.

- Uwarunkowania procesu kształtowania i zmiany postaw: uleganie, identyfikacja, internalizacja.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: postawa, behawioryzm, uleganie, identyfikacja, internalizacja, kontestacja, oportunizm, ambiwalencja, dysonans poznawczy, socjalizacja, resocjalizacja;
- omawia komponenty postaw;
- wyjaśnia właściwości postaw;
- wyjaśnia funkcje postaw;
- przedstawia uwarunkowania procesu kształtowania i zmiany postaw.

Treści nauczania

4. Systemy normatywne

- Cechy norm społecznych;
- Rodzaje norm społecznych:
 - normy prawne;
 - normy moralne;
 - normy religijne;
 - normy obyczajowe;
 - normy zwyczajowe.
- Mechanizm kontroli społecznej.
- Rodzaje i przykłady sankcji.
- Skutki łamania norm społecznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: system normatywny, norma społeczna, sankcja społeczna, sankcja pozytywna, sankcja negatywna, sankcja formalna, sankcja nieformalna;
- omawia cechy norm społecznych;
- charakteryzuje na przykładach różne rodzaje norm społecznych (w tym ich genezę);
- podaje przykłady norm społecznych;
- wyjaśnia mechanizm kontroli społecznej;
- podaje przykłady sankcji społecznych;
- określa skutki łamania norm społecznych.

Treści nauczania:

5. Alienacja

- Alienacja jako syndrom poczucia bezsilności, bezsensu, anomii, wyobcowania.
- Przyczyny i skutki zjawiska alienacji.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: alienacja, anomia;

- wyjaśnia zjawisko alienacji;
- analizuje przyczyny i skutki zjawiska alienacji.

Treści nauczania:

6. Stereotypy

- Cechy stereotypów:
 - nasycenie wartościami i emocjami;
 - uproszczenie i nadmierne uogólnienie;
 - sztywność i trwałość.
- Źródła stereotypów.
- Skutki stosowania stereotypów.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: stereotyp;
- analizuje poznawcze przyczyny stosowania stereotypów;
- określa społeczne skutki stosowania stereotypów.

Treści nauczania:

7. Autoprezentacja – kształtowanie własnego wizerunku

- Rodzaje taktyk autoprezentacyjnych i autowaloryzacyjnych;
 - obronne taktyki autoprezentacji: samoutrudnianie, suplikacja, wymówki, usprawiedliwienia, przeprosiny;
 - asertywno-zdobywcze taktyki autoprezentacji: ingracja, autopromocja, autopromocja przez skojarzenie, świecenie przykładem, zastraszanie;
 - autoprezentacje taktyczne.
- Przykłady stosowania strategii autoprezentacyjnych w życiu społecznym.
- Etyczny aspekt taktyk autoprezentacyjnych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: autoprezentacja, autowaloryzacja, suplikacja, ingracja, autopromocja;
- analizuje różnorodne taktyki autoprezentacji;
- ocenia skuteczność oraz aspekty etyczne strategii autoprezentacyjnych;
- podaje przykłady stosowania poszczególnych taktyk w życiu społecznym.

8. Skuteczne porozumiewanie się

- Formy komunikowania się. +
- Bariery w komunikacji. +
- Zasady skutecznego porozumiewania się – Kodeks uczestnika debat i dyskusji.
- Sztuka słuchania. +
- Komunikacja niewerbalna.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: interakcja społeczna;

- przedstawia różnorodne formy komunikowania się;
- przedstawia bariery utrudniające skuteczne słuchanie;
- wyjaśnia, na czym polega słuchanie aktywne;
- wyjaśnia zasady skutecznego porozumiewania się;
- wyjaśnia, na czym polega sztuka aktywnego słuchania;
- wykazuje znaczenie komunikacji niewerbalnej w porozumiewaniu się.

Treści nauczania:

9. Postawa asertywna

- Postawa asertywna.
- Postawy nieasertywne: uległość, agresja, manipulacja. +
- Zasady zachowań asertywnych.
- Przykłady asertywnych zwrotów.
- Korzyści z postawy asertywnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: asertywność;
- wyjaśnia zasady zachowań asertywnych;
- podaje przykłady stosowania zwrotów asertywnych;
- przedstawia korzyści wynikające ze stosowania zwrotów asertywnych.

Treści nauczania:

10. Konflikty międzygrupowe

- Źródła konfliktów międzygrupowych:
 - konflikt relacji;
 - konflikt danych;
 - konflikt interesów;
 - konflikt strukturalny;
 - konflikt wartości.
- Mechanizm konfliktów międzygrupowych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie konflikt;
- wymienia najważniejsze przyczyny (źródła) powstawania konfliktów;
- wyjaśnia mechanizm konfliktów międzygrupowych, w tym ich eskalacji.

Treści nauczania:

11. Kreatywne rozwiązywanie problemów

- Zasady kreatywnego rozwiązywania problemów.
- Metody kreatywnego rozwiązywania problemów, np.: metaplan, analiza SWOT.
- Model racjonalnego procesu decyzyjnego. +
- Uwarunkowania procesu decyzyjnego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: problem, proces decyzyjny;
- przedstawia zasady i metody kreatywnego rozwiązywania problemów;
- analizuje uwarunkowania prawidłowego procesu decyzyjnego, wspomagające rozwiązywanie problemów osobistych i grupowych.

II. Różnorodność kulturowa

Społeczeństwa są takie, jakie są jednostki.

Wacław Sieroszewski

Treści nauczania:

1. Oblicza społeczeństw

- Społeczeństwa zbieracko-łowieckie, nomadyczne i rolnicze.
- Współczesne społeczności.
- Wiejska społeczność tradycyjna.
- Społeczeństwo przemysłowe a poprzemysłowe.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje społeczeństwa zbieracko-łowieckie, nomadyczne i rolnicze;
- charakteryzuje wybraną współczesną społeczność tego typu;
- charakteryzuje wiejską społeczność tradycyjną;
- wskazuje na różnice między społeczeństwem przemysłowym i poprzemysłowym.

Treści nauczania:

2. Modele socjalizacji

- Komponenty procesu socjalizacji: +
 - nabywanie kompetencji komunikacyjnych;
 - internalizacja wartości i norm;
 - wspomaganie integracji jednostki ze społecznością;
 - uczenie pełnienia ról społecznych;
 - nabywanie kompetencji społecznych (wiedzy i umiejętności);
 - rozwój i kształtowanie postaw;
 - uspołecznienie jednostki – osiągnięcie dojrzałości społecznej.
- Socjalizacja pierwotna i wtórna.
- Modele socjalizacji.
- Socjalizacja odwrócona.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: socjalizacja pierwotna, socjalizacja wtórna, socjalizacja odwrócona;
- porównuje modele socjalizacji charakterystyczne dla własnej grupy wiekowej i pokolenia rodziców;
- wyjaśnia zjawisko socjalizacji odwróconej.

Treści nauczania:

3. Systemy wartości społeczeństw europejskich

- Znaczenie zobiektywizowanych wartości w życiu społeczeństwa.
- Kategorie wartości (propozycja):
 - cechy charakteru;
 - kompetencje;
 - uczucia/emocje;
 - zdrowy styl życia;
 - relacje społeczne;
 - nauka/edukacja;
 - cywilizacja/kultura;
 - prawo;
 - etyka/religia;
 - ekonomia/praca;
 - polityka.
- Wspólność i różnorodność wartości afirmowanych w społeczeństwach europejskich.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – wspólność i różnorodność wartości afirmowanych w społeczeństwach europejskich.

Treści nauczania:

4. Indywidualizm i kolektywizm

- Cechy indywidualizmu.
- Cechy kolektywizmu.
- Zróżnicowanie psychokulturowe świata.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: indywidualizm, kolektywizm;
- analizuje cechy indywidualizmu i kolektywizmu w aspekcie psychospołecznym i instytucjonalnym;
- wykazuje zróżnicowanie psychokulturowe świata w tych aspektach.

Treści nauczania:

5. Kultura masowa

- Cechy kultury masowej:
 - globalny zasięg – ogólnodostępność;
 - komercjalizacja;
 - homogenizacja kultury;
 - masowa produkcja i standaryzacja treści;
 - niski poziom przekazywanych treści;
 - oparta na modzie i trendach – strój i wizerunek;
 - unifikacja gustów i zachowań odbiorców.

- Produkty kultury masowej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: kultura masowa, homogenizacja kultury;
- analizuje na przykładach zjawisk kulturowych cechy kultury masowej.

Treści nauczania:

6. Religia jako zjawisko społeczne

- Religia jako zjawisko społeczne.
- Cechy i formy religijności współczesnych Polaków.
- Znaczenie religii dla rozwoju polskiej kultury. +
- Analiza porównawcza religijności współczesnego społeczeństwa polskiego z religijnością społeczeństwa innego kraju.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje religię jako zjawisko społeczne;
- analizuje religijność we współczesnym społeczeństwie polskim;
- porównuje religijność we współczesnym społeczeństwie polskim z religijnością w innym społeczeństwie.

Treści nauczania:

7. Obrzędy przejścia

- Formy obrzędów przejścia w polskiej kulturze współczesnej; inicjacja do organizacji, zaręczyny i małżeństwo, narodziny dziecka, pogrzeb.
- Znaczenie obrzędów przejścia.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: obrzęd przejścia, inicjacja, rytuał;
- wyjaśnia znaczenie obrzędów przejścia;
- wykazuje obecność obrzędów przejścia w polskiej kulturze współczesnej.

Treści nauczania:

8. Polskie tradycje obrzędowe

- Formy kultywowania dorocznych świąt, tradycji i obyczajów w polskiej kulturze współczesnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wykazuje obecność tradycyjnej obrzędowości dorocznej w polskiej kulturze współczesnej.

Treści nauczania:

9. Współczesne subkultury

- Cechy subkultur:
 - charakterystyczny wygląd;
 - język, gwara środowiskowa, slang;

- wybrany gatunek muzyki;
- spójna ideologia, wspólne poglądy;
- wypracowane tradycje i obrzędy;
- alternatywne obiegi komunikacji; niskonakładowe gazetki, tzw. fanziny, graffiti.
- Rodzaje subkultur: skejci, metalowcy, graficy, technomani, grunge, emo, gitowcy, skini, punki, krisznowcy, gracze w gry fabularne, kibice chuligani (tzw. szalikowcy).
- Wizja rzeczywistości wybranej subkultury.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: subkultura, kontestacja;
- przedstawia subkultury;
- charakteryzuje wizję rzeczywistości wybranej subkultury;
- analizuje słabe i mocne strony wizji rzeczywistości wybranej subkultury.

Treści nauczania:

10. Współczesne spory światopoglądowe

- Współczesne dylematy moralne i światopoglądowe: aborcja, eutanazja, modyfikacje genetyczne, in vitro, związki partnerskie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: relatywizm, aborcja, eutanazja, in vitro, GMO;
- analizuje i rozważa argumenty stron sporów światopoglądowych na temat wybranego współczesnego problemu.

Treści nauczania:

11. Oblicza kultur

- Kultury innych społeczeństw.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia kwestię deformacji w postrzeganiu innych kultur na podstawie literatury (np. fragmentów pracy W pogoni za wyobrazeniami. Próba interpretacji polskiej literatury podróżniczej poświęconej Ameryce Łacińskiej Marcina F. Gawryckiego lub fragmentów pracy Wizerunek obcego. Kultury afrykańskie w relacjach Henryka Sienkiewicza, Mariana Brandysa i Marcina Kydryńskiego Haliny Witek).

III. Struktura społeczna i problemy społeczne

Nie jest najważniejsze, byś był lepszy od innych.

Najważniejsze jest, byś był lepszy od samego siebie z dnia wczorajszego.

Mahatma Gandhi

Treści nauczania:

1. Ruchliwość społeczna

- Zmiany pozycji społecznej jednostek/grup społecznych – pionowa (wertikalna)

i pozioma (horyzontalna) ruchliwość społeczna.

- Społeczne, ekonomiczne i polityczne uwarunkowania ruchliwości społecznej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: awans społeczny, degradacja społeczna;
- podaje przykłady pionowej i poziomej ruchliwości społecznej;
- wyjaśnia cywilizacyjne uwarunkowania pionowej i poziomej ruchliwości społecznej.

Treści nauczania:

2. Klasy społeczne w Polsce

- Współczesne klasy społeczne.
- Formy adaptacji klas społecznych do zmian społeczno-gospodarczych w Polsce.
- Przyczyny degradacji i awansu społecznego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: klasa społeczna;
- analizuje sposoby adaptacji klas społecznych do zmiany społeczno-gospodarczej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wskazuje na przyczyny degradacji i awansu społecznego przedstawicieli tych klas społecznych.

Treści nauczania:

3. Warstwy społeczne w Polsce

- Podstawowe płaszczyzny zróżnicowania społecznego. +
- Kategorie zawodowe warstwy inteligencji.
- Przejawy dyferencjacji społecznej polskiej inteligencji.
- Struktura warstwowa współczesnego społeczeństwa polskiego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: warstwa społeczna, dyferencjacja społeczna (zróżnicowanie społeczne), inteligencja;
- wyjaśnia kwestię dyferencjacji społecznej inteligencji;
- rozważa zasadność stosowania tej kategorii do analizy współczesnej struktury społecznej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia strukturę warstwową współczesnego społeczeństwa polskiego.

Treści nauczania:

4. Homo sovieticus

- Postawy „człowieka sowieckiego”:
 - ucieczka od wolności i odpowiedzialności;
 - koniunkturalizm, oportunizm;
 - agresja wobec słabszych oraz uniżoność wobec silniejszych;
 - pełne podporządkowanie się decyzjom partii;

- zachowania roszczeniowe wobec państwa połączone z biernością, brakiem samodzielnego myślenia i działania, oczekiwaniem, „że ktoś coś załatwi”.
- Współczesne przykłady zachowawczych postaw homo sovieticus.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- omawia cechy „człowieka sowieckiego”;
- rozważa zasadność teorii „człowieka sowieckiego”, odnosząc się do konkretnych współczesnych przykładów.

Treści nauczania:

5. Nierówności społeczne

- Wymiary nierówności społecznych w Polsce.
- Przyczyny i przejawy wykluczenia społecznego w Polsce. +
- Skala nierówności społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i wybranym państwie.
- Związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- porównuje skalę nierówności społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i wybranym państwie;
- wyjaśnia związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych.

Treści nauczania:

6. Problemy życia społecznego w Polsce

- Rodzaje problemów społecznych w Polsce:
 - uzależnienia: alkoholizm, narkomania, lekomania, hazard, uzależnienie od telewizji, komputera, telefonu;
 - wzrost zachorowań na tzw. choroby cywilizacyjne, takie jak otyłość, alergie, choroby nowotworowe, bezpłodność;
 - bezrobocie;
 - emigracja zarobkowa;
 - ubóstwo;
 - bezdomność i żebractwo.
- Charakterystyka wybranego problemu życia społecznego.
- Analiza możliwości rozwiązywania problemów:
 - nazwa problemu;
 - skala problemu – dane statystyczne;
 - przyczyny powstania problemu;
 - instytucjonalne formy przeciwdziałania problemom; inicjatywy społeczne i działania organizacji pozarządowych na rzecz przeciwdziałania problemom – przykłady dobrej praktyki.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wymienia najważniejsze problemy życia społecznego w Polsce;
- charakteryzuje wybrany problem życia społecznego;
- rozważa różne możliwości rozwiązania wybranego problemu.

Treści nauczania:

7. Konflikty społeczno-ekonomiczne

- Konflikty społeczno-ekonomiczne w państwach współczesnych.
- Przyczyny i skutki konfliktu społeczno-ekonomicznego w wybranym państwie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia przyczyny i skutki konfliktu społeczno-ekonomicznego w wybranym państwie.

Treści nauczania:

8. Procesy migracyjne w Europie

- Typologia migracji: +
 - według kryterium czasu – stałe (trwała zmiana miejsca zamieszkania), czasowe (sezonowa lub okresowa);
 - ze względu na odległość – wewnętrzne (w obrębie danego państwa), zewnętrzne (poza granice państwa – kontynentalne, międzykontynentalne);
 - ze względu na organizację – żywiołowe, planowe (np. repatriację), legalne, nielegalne, dobrowolne, przymusowe (przesiedlenia, wysiedlenia, deportacje);
 - ze względu na przyczyny – zarobkowe, rodzinne, narodowościowe, religijne, polityczne, rekreacyjne, turystyczne.
- Czynniki migracji:
 - migracje z powodów ekonomicznych – bezrobocie, niskie płace;
 - migracje pozaekonomiczne – katastrofy ekologiczne, głód, prześladowania z powodów politycznych lub religijnych, wojny.
- Procesy migracyjne do Europy.
- Procesy migracyjne wewnątrz Europy.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: migracja, imigracja, reemigracja, repatriacja, deportacja;
- charakteryzuje specyfikę procesów migracyjnych do Europy;
- charakteryzuje specyfikę procesów migracyjnych wewnątrz Europy.

Treści nauczania:

9. Procesy adaptacyjne do zmiany systemowej

- Niekonwencjonalne formy przystosowania się do zmiany systemowej na podstawie literatury.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje uznane za niekonwencjonalne formy przystosowania się do zmiany systemowej na podstawie literatury (np. rozdziału 5. i 6. pracy Koniec radzieckiego

życia. Ekonomie życia codziennego po socjalizmie Caroline Humphrey lub fragmentów pracy Łowcy, zbieracze, praktycy niemocy. Etnografia człowieka zdegradowanego Tomasza Rakowskiego).

IV. Aspekty etniczne życia społecznego

Naród, który nie zna swojej przeszłości, umiera i nie buduje przyszłości.

Jan Paweł II

Treści nauczania:

1. Koncepcje narodu

- Koncepcja etniczno-kulturowa narodu.
- Koncepcja polityczna narodu.
- Czynniki narodotwórcze i sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej:
 - wspólne terytorium;
 - wspólny język;
 - więzy krwi;
 - wspólnota pochodzenia;
 - wspólna kultura;
 - stosunek do dziedzictwa narodowego;
 - symbole narodowe;
 - świadomość narodowa;
 - charakter narodowy.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: naród, tożsamość narodowa;
- przedstawia różne koncepcje narodu;
- charakteryzuje czynniki narodotwórcze i sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej.

Treści nauczania:

2. Postawy Polaków wobec mniejszości narodowych i etnicznych

- Postawy społeczeństwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych.
- Postawy społeczeństwa polskiego wobec innych narodów (także imigrantów).
- Postawy ksenofobiczne.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – postawy społeczeństwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych;
- przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – postawy społeczeństwa polskiego wobec innych narodów (także imigrantów);
- rozpoznaje przejawy ksenofobii i uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się temu zjawisku.

Treści nauczania:

3. Dziedzictwo kulturowe etnicznych grup mniejszościowych w Polsce

- Dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce;
 - główne organizacje;
 - najważniejsze tytuły prasowe;
 - niepubliczne media;
 - ośrodki kultury i oświaty;
 - największe imprezy kulturalne;
 - obyczaje i zwyczaje;
 - religia/wyznanie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia elementy dziedzictwa kulturowego etnicznej grupy mniejszościowej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

4. Polska emigracja

- Przyczyny zamieszkiwania Polaków poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej:
 - potoki emigracyjne;
 - zmiana granic i wysiedlenia.
- Zróżnicowanie form i treści tożsamości polskiej rodaków, którzy wyemigrowali z Polski.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: emigracja, diaspora;
- analizuje przyczyny zamieszkiwania Polaków poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej;
- wyjaśnia zróżnicowanie form i treści tożsamości polskiej rodaków, którzy wyemigrowali z Polski.

Treści nauczania:

5. Karta Polaka

- Komu może zostać wydana Karta Polaka?
- Uprawnienia posiadacza Karty Polaka.
- Przebieg repatriacji.
- Formy pomocy dla repatriantów.
- Blaski i cienie Karty Polaka i repatriacji.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: repatriacja;
- wyjaśnia założenia Karty Polaka i repatriacji;
- analizuje rozwiązania w nich przyjęte, wykazując ich mocne i słabe strony.

Treści nauczania:

6. Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych

- Prawa mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej w Ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.
- Stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w wybranym państwie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- analizuje stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w wybranym państwie.

Treści nauczania:

7. Tożsamość narodowa

- Komponenty tożsamości narodowej. +
- Czynniki utrwalające tożsamość narodową. +
- Wielowarstwowość tożsamości narodowej wybranych społeczeństw europejskich: Królestwa Belgii, Królestwa Hiszpanii, Konfederacji Szwajcarskiej, Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, w aspekcie:
 - etniczno-kulturowym;
 - językowym;
 - religijnym;
 - politycznym;
 - tendencji separatystycznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia :

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: tożsamość narodowa, świadomość narodowa;
- przedstawia wielowarstwowość tożsamości narodowej na przykładzie społeczeństw europejskich.

Treści nauczania:

8. Polityka wobec imigrantów

- Modele polityki narodowościowej wobec imigrantów:
 - unifikacja/asymilacja;
 - integracja;
 - wielokulturowość.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: unifikacja, asymilacja, integracja, wielokulturowość;
- przedstawia i porównuje różne modele polityki wobec imigrantów w państwach Europy.

Treści nauczania:

9. Współcześni autochtoni

- Przykłady grup autochtonicznych w świecie współczesnym.
- Specyfika społeczno-kulturowa wybranych rdzennych grup autochtonicznych:
 - na kontynencie amerykańskim;
 - w Związku Australijskim;
 - w azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej.
- Modele polityki wobec wybranych rdzennych grup autochtonicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie autochton;
- przedstawia specyfikę społeczno-kulturową wybranych rdzennych grup autochtonicznych;
- przedstawia różne modele polityki wobec wybranych rdzennych grup autochtonicznych.

Treści nauczania:

10. Akulturacja i asymilacja grup mniejszościowych

- Etapy procesu przystosowania się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym:
 - separacja;
 - adaptacja;
 - integracja;
 - asymilacja (unifikacja).
- Proces akulturacji.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: asymilacja, akulturacja;
- wyjaśnia kwestię akulturacji i asymilacji grup mniejszościowych, w tym migranckich;
- wykazuje, że rodzaj stosowanej polityki państwa w różnym stopniu i kierunku wpływa na akulturację i asymilację grup mniejszościowych.

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja

Warunkiem istnienia demokratycznego państwa jest wolność.

Arystoteles

Treści nauczania:

1. Władza

- Władza jako zjawisko społeczne.
- Rodzaje władzy:
 - władza państwowa;
 - władza polityczna.

- Typy decyzji władzy politycznej:
 - decydowanie o tym, co jest treścią interesów poszczególnych grup społecznych;
 - decydowanie o kompetencji różnych podmiotów w zakresie realizacji interesów;
 - decydowanie o celach, dla których możliwe jest użycie społecznych zasobów środków przymusu;
 - decydowanie o składzie personalnym grup podejmujących i egzekwujących decyzje w powyższych zakresach.
- Środki sprawowania władzy politycznej: +
 - przymus fizyczny;
 - bodźce materialne i moralne;
 - zabiegi perswazyjno-ideologiczne;
 - regulacja i kontrola informacji.
- Legitymizacja władzy państwowej wg Maxa Webera:
 - panowanie legitymizowane tradycyjnie;
 - panowanie legitymizowane charyzmatycznie;
 - panowanie legitymizowane legalnie.
- Współczesne przykłady form legitymizacji władzy państwowej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: władza, legitymizacja władzy, charyzma;
- charakteryzuje władzę jako zjawisko społeczne;
- rozróżnia rodzaje władzy;
- wykazuje specyficzne cechy władzy politycznej;
- wymienia katalog środków sprawowania władzy politycznej, dzięki którym rządzący wpływają na określone zachowania rządzonych;
- charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy państwowej, odnosząc teorię Maxa Webera do współczesnych przykładów.

Treści nauczania:

2. Państwo – forma organizacji politycznej społeczeństwa

- Atrybuty państwa jako organizacji politycznej:
 - o terytorialność;
 - o powszechność;
 - przymusowość;
 - suwerenność zewnętrzną i wewnętrzną.
- Cechy wyróżniające władzę państwową:
 - o ma ona charakter pierwotny;
 - o jest sprawowana na określonym terytorium państwowym;
 - o jest niepodzielna;
 - o ma charakter trwały, nieustający;
 - o jest realizowana na podstawie norm prawnych;
 - o jest urzeczywistniana wyłącznie w sposób zorganizowany;

- o może stosować leganie środki przymusu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: władza państwowa;
- charakteryzuje atrybuty państwa jako organizacji politycznej;
- przedstawia cechy władzy państwowej.

Treści nauczania:

3. Teorie genezy państwa

- Koncepcje genezy państwa:
 - koncepcje teistyczne;
 - koncepcje umowy społecznej;
 - koncepcje podboju i przemocy;
 - koncepcja marksistowska.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia najważniejsze teorie genezy państwa.

Treści nauczania

4. Obywatelstwo Rzeczypospolitej Polskiej

- Zasady nabywania obywatelstwa polskiego.
- Konstytucyjne i ustawowe uwarunkowania uzyskiwania obywatelstwa polskiego.
- Procedura zrzeczenia się obywatelstwa polskiego. +
- Status bezpaństwowca.
- Kwestia posiadania wielu obywatelstw.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: obywatelstwo, bezpaństwowiec (apatryda);
- przedstawia zasady nabywania obywatelstwa polskiego;
- omawia procedury uzyskiwania obywatelstwa polskiego;
- wyjaśnia pojęcie bezpaństwowca;
- wyjaśnia kwestię posiadania wielu obywatelstw.

Treści nauczania:

5. Polityka

- Główne tendencje w sposobie definiowania polityki:
 - działalność instytucji państwowych;
 - wzajemny stosunek władzy, wpływu i konfliktu;
 - funkcje w systemie społecznym;
 - proces podejmowania decyzji;
 - rozwiązywanie problemów.
- Rodzaje konfliktów politycznych: +
 - konflikty powstałe wewnątrz systemu politycznego jako rezultat interakcji jego podmiotów, zwłaszcza relacji: władza – opozycja;

- konflikty zrodzone w relacjach systemu politycznego i pozasystemowych podmiotów polityki;
- konflikty spowodowane bodźcami zewnętrznymi – ekonomicznymi, religijnymi itp., poprzez niezależną od systemu transformację konfliktów niepolitycznych w polityczne;
- konflikty wywołane bodźcami zewnętrznymi w sytuacji, gdy system polityczny nie ma możliwości, nie chce lub nie potrafi odpowiednio zareagować na te bodźce.
- Przykłady konfliktów politycznych.
- Rodzaje kompromisów politycznych: +
 - kompromisy strategiczne, taktyczne i akcyjne;
 - kompromisy publiczne (oficjalne) i niejawne;
 - kompromisy dobrowolne i wymuszone sytuacyjnie.
- Przykłady kompromisów politycznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: polityka, konflikt polityczny, kompromis polityczny;
- przedstawia różne rozumienia pojęcia polityki;
- analizuje, na wybranych przykładach, zjawiska konfliktu politycznego;
- analizuje, na wybranych przykładach, zjawiska kompromisu politycznego.

Treści nauczania:

6. Współczesna myśl polityczna – liberalizm a konserwatyzm

- Funkcje myśli politycznej: +
 - funkcja uprawomocniająca;
 - funkcja programowo-polityczna;
 - funkcja poznawcza;
 - funkcja integrująca.
- Założenia liberalizmu:
 - jednostka ludzka;
 - wolność;
 - równość;
 - społeczeństwo;
 - państwo;
 - władza państwowa;
 - własność;
 - gospodarka;
 - postęp.
- Założenia konserwatyzmu:
 - człowiek;
 - religia;
 - tradycja;

- rodzina;
- społeczeństwo i ład społeczny;
- prawa i obowiązki człowieka;
- prawo do własności prywatnej;
- państwo.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia funkcje myśli politycznej;
- porównuje założenia myśli liberalnej i konserwatywnej.

Treści nauczania:

7. Współczesna myśl polityczna – socjaldemokracja a katolicka nauka społeczna

- Założenia socjaldemokracji:
 - koncepcja człowieka;
 - społeczeństwo;
 - równość;
 - wolność;
 - sprawiedliwość społeczna;
 - państwo;
 - ustrój polityczny i społeczny;
 - rewizjonizm;
 - własność;
 - planowanie.
- Założenia katolickiej nauki społecznej:
 - człowiek;
 - prawa człowieka;
 - gospodarka;
 - dobro wspólne;
 - solidaryzm społeczny;
 - zasada pomocniczości państwa;
 - korporacjonizm;
 - własność prywatna;
 - spółdzielczość;
 - prawo;
 - pokój.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: personalizm chrześcijański, solidaryzm społeczny, rewizjonizm, interwencjonizm państwowy;
- porównuje założenia myśli socjaldemokratycznej i katolickiej nauki społecznej.

Treści nauczania:

8. Oblicza totalitaryzmów

- Geneza reżimów totalitarnych.
- Charakterystyka ideologii totalitarnych: faszyzmu, nazizmu, komunizmu:
 - Podłoże polityczno-historyczne powstania ideologii totalitarnych w XX wieku.
 - Model ustroju politycznego państwa totalitarnego.
 - Idea człowieka.
 - Wzór obywatela państwa totalitarnego.
 - Łamanie praw człowieka.
 - Model gospodarki.
 - Kultura w służbie ideologii.
 - Cele polityki zagranicznej.
 - Krytyka ideologii.
- Wpływ reżimów totalitarnych na życie społeczeństwa.
- Krytyka totalitaryzmów.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: totalitaryzm, kult jednostki, indoktrynacja, militarizm, materializm dialektyczny;
- określa historyczne aspekty genezy reżimów totalitarnych;
- charakteryzuje wybrane ideologie totalitarne;
- porównuje założenia różnych ideologii totalitarnych;
- przedstawia wpływ reżimów totalitarnych na życie społeczeństwa;
- dokonuje krytyki państw totalitarnych z punktu widzenia zasad demokracji i praw człowieka.

Treści nauczania:

9. Ruchy narodowe, regionalne i separatystyczne

- Ruchy narodowe.
- Ruchy regionalistyczne i separatystyczne.
- Myśl propaństwowa.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: regionalizm, separatyzm;
- przedstawia założenia ideowe i przykłady współczesnych ruchów narodowych;
- przedstawia założenia ideowe i przykłady współczesnych ruchów regionalistycznych i separatystycznych;
- przedstawia założenia ideowe myśli propaństwowej.

Treści nauczania:

10. Współczesne ruchy społeczne

- Rodzaje ruchów społecznych: +
 - w zależności od kategorii uczestników ruchu – ruch robotniczy, chłopski, młodzieżowy, zawodowy, narodowy, etniczny;

- w zależności od podstawy zainteresowań – ruch oświatowy, religijny, ekologiczny, separatystyczny, obrońców pokoju, przeciwników zbrojeń itd.
- Cechy ruchów społecznych:
 - spontaniczność poczynań zrodzona z „niepokoju” występującego w określonej dużej grupie społecznej na tle jej położenia materialnego, politycznego, etnicznego, zagrożenia ekologicznego, zagrożenia międzynarodowego itp.;
 - masowość i zespołowość działań zmierzająca do zmiany lub utrwalenia zinstytucjonalizowanych stosunków, ważnych z punktu widzenia interesów zbiorowych;
 - celowość działalności i związane z tym posiadanie strategii, taktyki i posługiwanie się metodami działań, jak np. propaganda w środkach masowej komunikacji, działalność wydawnicza, wiece, strajki, demonstracje itp.;
 - działanie przebiegające w określonym „czasie historycznym”;
 - posiadanie struktury wewnętrznej, terytorialnej i grupy przywódczej;
 - działalność dużych grup ludzi, a nie państwa lub jego organów;
 - posiadanie ideologii;
 - tworzenie symboli, haseł, sloganów, oprawy literacko-artystycznej – sprzyjające umacnianiu więzi emocjonalnych i psychologicznych uczestników.
- Warunki sprzyjające powstawaniu ruchów społecznych. +
- Założenia ideowe wybranych ruchów społecznych:
 - alterglobalizmu;
 - ekologizmu;
 - feminizmu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: ruch społeczny, zmiana społeczna, kontestacja, alterglobalizm, ekologizm, feminizm;
- wyjaśnia cechy ruchów społecznych;
- przedstawia założenia ideowe wybranych ruchów społecznych.

Treści nauczania:

11. Koncepcje równości, wolności i sprawiedliwości

- Koncepcje równości, wolności i sprawiedliwości – w założeniach myśli liberalnej, konserwatywnej, socjaldemokratycznej i katolickiej nauki społecznej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje kwestię pojmowania równości, wolności i sprawiedliwości w różnych nurtach myśli politycznej.

Treści nauczania:

12. Współczesny populizm

- Analiza populizmu:
 - uwarunkowania kulturowe i historyczne;

- utopizm w wizji świata;
- konspiracyjna teoria dziejów;
- tzw. trzecia droga;
- system wartości;
- wizerunek polityków.
- Przykłady populizmu we współczesnej polityce.
- Konsekwencje populizmu w życiu publicznym.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie populizm;
- analizuje zjawisko populizmu obecne we współczesnej polityce;
- przedstawia konsekwencje populizmu w życiu publicznym.

Treści nauczania:

13. Etapy kształtowania się demokracji

- Trzy fale demokratyzacji w ujęciu S. Huntingtona:
 - pierwsza fala demokratyzacji (1828-1926);
 - pierwsza fala odwrotu od demokracji (1922-1942);
 - druga fala demokratyzacji (1943-1962);
 - druga fala odwrotu od demokracji (1958-1975);
 - trzecia fala demokratyzacji (1974-...).
- Proces upowszechniania praw wyborczych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje główne fazy kształtowania się demokracji i upowszechniania praw wyborczych.

Treści nauczania:

14. Polskie tradycje demokratyczne

- Polskie tradycje demokratyczne: artykuły henrykowskie i konstytucja marcowa.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia polskie tradycje demokratyczne na przykładzie podstawowych instytucji ustrojowych artykułów henrykowskich i konstytucji marcowej;

Treści nauczania:

15. Ustrój polityczny tzw. Polski Ludowej

- Cechy ustroju politycznego Polski Ludowej:
 - centralizm demokratyczny;
 - fasadowość organów państwowych;
 - szeroki zakres władzy i stosowanych środków;
 - etatyzm;
 - monizm;
 - kierownicza rola gremiów decyzyjnych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej;

- upartyjnienie państwa;
- rozbudowane politycznie zastosowania policji;
- uznanie prawa za narzędzie władzy,
- dysponowanie mediami;
- system fikcji ustrojowych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: centralizm demokratyczny, monizm, etatyzm, nomenklatura, realny socjalizm;
- przedstawia niedemokratyczny charakter polskich rozwiązań polityczno-ustrojowych z okresu tzw. Polski Ludowej.

Treści nauczania:

16. Modele demokratyzacji

- Teorie normatywne i empiryczne demokracji.
- Charakter przemian politycznych w Polsce lat 80. i 90. XX wieku.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: reforma, rewolucja;
- przedstawia – na wybranych przykładach – różne modele demokratyzacji;
- rozważa, na ile polska demokratyzacja przełomu lat 80. i 90. XX wieku miała charakter reformy, a na ile – rewolucji.

Treści nauczania:

17. Dekomunizacja i lustracja

- Formy i przykłady dekomunizacji – rozliczeń politycznych, historycznych i prawnych.
- Ważniejsze postanowienia Ustawy z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki.
- Ważniejsze postanowienia Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów.
- Blaski i cienie dekomunizacji i lustracji w III RP.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: dekomunizacja, lustracja;
- porównuje różne modele dekomunizacji i lustracji i rozważa ich zasadność.

Treści nauczania:

18. Rozrachunek z Polską Ludową

- Pamięć społeczna okresu Polski Ludowej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje kwestie różnorodności traktowania w pamięci społecznej okresu tzw. Polski Ludowej oraz jego rozliczenia na podstawie literatury (np. fragmentów pracy Pamięć po komunizmie Pawła Śpiewaka).

Działy VI-XVI Rozdziału III. Treści kształcenia i planowane osiągnięcia szczegółowe uczniów zostaną zamieszczone w ANEKSIE do programu.

IV. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA

Efektywność wdrażania programu nauczania w ogromnej mierze zależy będzie od poziomu **kompetencji dydaktycznych nauczycieli**. Koniecznym jest wszechstronne przygotowanie do pełnionej przez nich roli, dlatego nauczyciele powinni diagnozować swoje kompetencje, planować rozwój zawodowy i podejmować różne formy doksztalcenia i doskonalenia.

Jednym z najważniejszych nauczycielskich obowiązków dydaktycznych jest nauczanie zgodne z **prawdą naukową** i najnowszymi zdobyczami wiedzy.

Stałym wyzwaniem dydaktycznym stojącym przed nauczycielem wdrażającym program jest stwarzanie warunków do konfrontowania poznawanych przez uczniów teorii naukowych, aktów prawnych itp. z aktualnymi formami i przykładami ich urzeczywistniania w życiu społecznym i publicznym w Polsce, w Europie oraz w wymiarze globalnym.

W zakresie **planowania i projektowania** procesu dydaktycznego nauczyciel powinien: zapoznać uczniów z programem nauczania, przedstawić uczniom zasady pracy i współpracy na lekcjach, wskazać uczniom konkretne cele i korzyści wynikające z uczestniczenia w zajęciach i pozalekcyjnych formach edukacyjnych, opracować i przekazać uczniom kryteria osiągnięć i oceniania, przygotowywać uczniów do egzaminu maturalnego, olimpiad itp., zaplanować z innymi nauczycielami koncepcję współpracy międzyprzedmiotowej.

W zakresie stosowanych **strategii nauczania** nauczyciel powinien: nauczyć efektywnego współdziałania w zespole, mobilizować do samodzielnego poszukiwania i pozyskiwania wiedzy, rozbudzać zainteresowania uczniów, stosować metody i techniki ułatwiające rozumienie i zapamiętywanie wiadomości, korzystać z różnych środków dydaktycznych, dostosowując je do potrzeb i możliwości uczniów, wspierać rozwój uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, organizować pozalekcyjne formy aktywności uczniów. Nauczyciel co do zasady powinien odwoływać się do wiedzy uczniów wyniesionej z realizowanych wcześniej (w szkole podstawowej i w zakresie podstawowym) zagadnień programowych.

W zakresie **diagnozy, kontroli i oceniania** uczniów nauczyciel powinien: diagnozować potrzeby i osiągnięcia uczniów, systematycznie i sprawiedliwie oceniać efekty pracy, wiadomości i umiejętności ucznia, stosować różne formy kontroli, oceny wystawiać jawnie i uzasadniać je, a także stosować strategię pozytywnego wzmocnienia uczniów.

Organizacja warunków kształcenia uczniów:

Wdrażanie programu – zarówno na lekcjach, jak i w ramach pozalekcyjnych form edukacji obywatelskiej – powinno się odbywać w oparciu o wybrany przez nauczyciela **podręcznik (e-podręcznik)** oraz inne środki dydaktyczne, które będą służyć jako uzupełnienie narracji i źródło wiedzy podczas pracy na lekcjach i w domu. Istotną rolę edukacyjną powinny odgrywać zestawy aktów normatywnych (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, wybrane ustawy, rozporządzenia, uchwały, statuty, traktaty międzynarodowe), wybrane wzory pism, przykłady kazuśów prawnych i orzeczeń sądowych, oraz teksty źródłowe (publicystyczne i popularnonaukowe).

Dostępne dla uczniów muszą być na miejscu nauki encyklopedie, słowniki i leksykony wiedzy o społeczeństwie. Pomocne będą też mapy Polski, Europy i świata.

Kształceniu umiejętności analizy i syntezy służy odczytywanie i analizowanie wykresów, diagramów i zestawień statystycznych; w tym z badań opinii publicznej oraz materiałów ikonograficznych, takich jak karykatura, fotografia, plakat.

W prawidłowo wyposażonym gabinecie edukacji obywatelskiej powinny znajdować się również takie niezbędne środki dydaktyczne jak: prezentacje/tablice zawierające compendia wiedzy o społeczeństwie, filmy edukacyjne, prezentacje

multimedialne i portfolio – opracowane przez uczniów w ramach realizacji projektów edukacyjnych oraz karty pracy ucznia.

Ważnymi źródłami informacji zarówno dla nauczyciela, jak i ucznia są **środki masowego przekazu**. Sala lekcyjna powinna mieć dostęp do **internetu**, aby korzystać na przykład z Internetowego Systemu Aktów Prawnych (<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/>) i być wyposażona w zestaw: komputer, projektor multimedialny, tablica interaktywna lub ekran.

Z uwagi na częste wykorzystywanie metod aktywizujących realizowanych w formie pracy grupowej, optymalnym układem miejsc w klasie powinny być stoliki zadaniowe, stwarzające warunki do wykonywania zadań w zespołach.

Współczesna edukacja preferuje metody odwołujące się do aktywności uczniów, a zadaniem szkoły jest przygotowanie ich do efektywnego funkcjonowania w świecie XXI wieku. Nauczyciel coraz rzadziej jest jedynym dostarczycielem wiedzy, za to coraz częściej pełni rolę **organizatora, instruktora, przewodnika i inspiratora** procesu kształcenia. Jego zadaniem jest tworzenie warunków do samodzielnej pracy uczniów oraz wspomaganie ich w procesie zdobywania wiedzy. Zadanie to nauczyciel realizuje między innymi poprzez dobór metod nauczania adekwatnych do celów kształcenia. Poniżej zaprezentowano **katalog wybranych, posiadających walory edukacyjne metod pracy z uczniami, oraz przykłady zagadnień**, przy realizacji których warto z nich skorzystać.

Metody podające

Tego rodzaju metody sprawdzają się na lekcjach wprowadzających nowe treści, bogatych faktograficznie, zawierających trudne problemy interpretacyjne. Specyfika przedmiotu wiedza o społeczeństwie polega na tym, że zawiera on również treści nauczania o charakterze teoretycznym. Jest to sytuacja sprzyjająca stosowaniu przez nauczycieli metod werbalnych, takich jak:

- **wykład** – na przykład: Zależności między prawem unijnym a krajowym;
- **rozmowa nauczająca** (pogadanka) – na przykład: *Wpływ opinii publicznej i zachowań politycznych społeczeństwa na decyzje polityczne władz państwowych i samorządowych.*

Metody aktywizujące ucznia

Wśród ważnych umiejętności potrzebnych współczesnemu człowiekowi znajduje się również gotowość do uczenia się przez całe życie oraz umiejętność skutecznego porozumiewania się i prezentowania własnego punktu widzenia. Wobec ogromnej ilości docierających do nas informacji konieczne są umiejętności poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz efektywnego posługiwania się technologią informacyjną.

Prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie wymaga umiejętności efektywnego współdziałania w zespole, budowania więzi międzyludzkich,

podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji, skutecznego działania na gruncie zachowania obowiązujących zasad. Kształceniu tych umiejętności sprzyjają coraz powszechniej stosowane metody aktywizujące.

A. Metody kształcące **umiejętność wymiany poglądów**.

Uczniowie, przygotowując się do ról, jakie będą pełnić w życiu, powinni jak najczęściej uczestniczyć w różnych formach dyskusji. Sprzyja ona doskonaleniu umiejętności wymiany poglądów i prezentowania odmiennych argumentów oraz wypracowywaniu wspólnego stanowiska z zachowaniem szacunku dla przekonań innych jej uczestników. Jest ona również metodą rozwiązywania problemów i konfliktów, jakie w naturalny sposób ujawniają się w pluralistycznym społeczeństwie, pokazuje także możliwości przyjęcia różnych rozwiązań problemu, ułatwiając podjęcie wspólnej decyzji. Umiejętność dyskusowania jest jedną z najbardziej przydatnych w różnych obszarach dorosłego życia.

- **debata „za” i „przeciw”** – na przykład: *Współczesne spory światopoglądowe*;
- **dyskusja panelowa** – na przykład: *Wybrane organizacje wyspecjalizowane systemu Narodów Zjednoczonych – cele i formy działania*;
- **dyskusja plenarna** – na przykład: *Rozważanie traktowania kary jako odpłaty, formy resocjalizacji, oddziaływania na społeczeństwo*.

B. Metody kształcące **umiejętność twórczego myślenia**

Umiejętność twórczego myślenia pozwala w nowy sposób spojrzeć na znane zagadnienie, wyjść poza utarte schematy myślowe, znaleźć inne, niekonwencjonalne rozwiązania trudnych problemów, generować oryginalne, innowacyjne pomysły i podejmować skuteczne działania. Do metod sprzyjających kształceniu tej umiejętności należą:

- **burza mózgów** – na przykład: Funkcje systemu normatywnego;
- **kapelusze myślowe** – na przykład: Warunki podejmowania nauki w Unii Europejskiej.

C. Metody kształcące **umiejętność podejmowania decyzji**

Umiejętności dokonywania wyboru i podejmowania decyzji są kluczem do sukcesu w wielu sytuacjach życiowych. Aby podjąć właściwą decyzję, należy zacząć od zdefiniowania problemu i oceny sytuacji oraz poszukiwania alternatywnych rozwiązań. Kolejnym krokiem jest dokonanie odpowiedniego wyboru uwzględniającego konsekwencje podjętej decyzji i aktualne możliwości danej osoby lub grupy społecznej. W pracy z uczniami metody te mają zastosowanie *m.in.* przy określaniu hierarchii przyczyn i znaczenia procesów społecznych, politycznych i gospodarczych, wartościowaniu ważnych społecznie zjawisk, oraz ocenie osób publicznych. Należą do nich:

- **poker kryterialny** – na przykład: *Cele polskiej polityki zagranicznej*;
- **drzewo decyzyjne** – na przykład: *Czy korzystać z konstytucyjnej wolności uczestniczenia w pokojowych zgromadzeniach?*

D. Metody kształcące **umiejętność rozwiązywania problemów**

Umiejętność rozwiązywania problemów jest jedną z najważniejszych, kluczowych kompetencji współczesnego człowieka. Szkoła nie jest w stanie przekazać uczniowi wszystkich wiadomości i umiejętności potrzebnych w dorosłym życiu, ale może przygotować do skutecznego poszukiwania możliwości osiągnięcia celu za pomocą metod takich jak:

- **metaplan** – na przykład: *Analiza funkcji kontrolnej mediów*;
- **analiza SWOT** – na przykład: *Polityka państwa na krajowym rynku pracy*.

E. Metody kształtujące **umiejętności wartościowania i zapisu informacji**

We współczesnym świecie szczególnej wagi nabiera umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania, opracowywania i wykorzystywania informacji przekazywanych przez media i różnego rodzaju publikacje. Istotne znaczenie ma umiejętność dokumentowania swojej pracy, tak aby była czymś więcej, niż magazynowaniem informacji. Doskonaleniu tych umiejętności służą:

- **mapa mentalna** – na przykład *Dochody i wydatki gminy*;
- **portfolio** (teczka tematyczna) – na przykład: *Polityka kulturalna państwa*;
- **wywiad** – na przykład *Wymiary samorealizacji w wybranej subkulturze*;
- **badanie ankietowe** – na przykład *Uwarunkowania powstawania i rozwoju kapitału społecznego*.

F. Metody integrujące **wiedzę i umiejętności z różnych dziedzin**

Ważnym zadaniem współczesnej szkoły jest integrowanie wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin. Wiedza o społeczeństwie sama w sobie stanowi konglomerat wielu dyscyplin naukowych, a jednocześnie jest powiązana z innymi przedmiotami i z rzeczywistością społeczną, w której funkcjonują na co dzień uczniowie. Stwarza to wiele możliwości badania czy rozwiązywania ciekawych i aktualnych problemów. Szczególne miejsce w zakresie integrowania wiedzy i umiejętności zajmują:

- **projekt edukacyjny** (każdy uczeń powinien uczestniczyć w realizowaniu co najmniej 8 projektów edukacyjnych) – na przykład: *Oblicza współczesnego humanitaryzmu*;
- **webquest** – na przykład: *Wybrana kampania społeczna w Polsce – cele, formy realizacji, efekty*.

Praca z tekstami źródłowymi

W edukacji obywatelskiej ogromne znaczenie odgrywają różnego rodzaju źródła.

Są one jednak zróżnicowane pod względem wartości merytorycznej oraz perswazyjności przekazu, dlatego uczniowie powinni nabywać umiejętność krytycznego ich odczytywania i wartościowania. Z drugiej strony od umiejętności stawiania pytań przez nauczyciela zależy, ile informacji uda się uzyskać za pośrednictwem danego źródła.

W celu pełnej i właściwej realizacji niniejszego programu należy w planowaniu dydaktycznym uwzględnić następujące rodzaje materiałów źródłowych:

- teksty **normatywne**, np. konstytucja, umowa międzynarodowa, ustawa, rozporządzenie, zarządzenie, uchwała, statut;
- teksty **narracyjne**, np. filozofia polityczna, artykuł, felieton, blog, list otwarty, petycja;
- źródła **ikonograficzne**, np. karykatura, fotografia, plakat;
- źródła **statystyczne**, np. z badań opinii publicznej;
- źródła **symboliczne**, np. mapa.

Pozalekcyjne formy edukacji obywatelskiej

Najważniejsze elementy edukacji obywatelskiej realizowane są w szkole w ramach systematycznych zajęć lekcyjnych, jednak pewne cele można osiągnąć poprzez udział uczniów w różnego rodzaju formach pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

Nadrzędnym celem edukacji obywatelskiej jest przygotowanie młodych ludzi do czynnego udziału w życiu publicznym, dlatego szkoła ma ustawowy obowiązek zapewnienia uczniom możliwości udziału w różnorodnych formach zorganizowanej działalności o charakterze edukacyjnym. Do szczególnie istotnych form kształcących młodych ludzi w duchu idei społeczeństwa obywatelskiego należą różnorodne działania prowadzone w organizacjach szkolnych, takich jak samorząd uczniowski, szkolny klub europejski, szkolny klub wolontariusza czy szkolna grupa Amnesty International. Działalność tych organizacji wspierają stowarzyszenia i fundacje, inicjując i koordynując prospołeczne programy, akcje, kampanie itp. Dobrowolny udział uczniów w realizowanych przez polskie organizacje pozarządowe projektach edukacyjnych wydatnie sprzyja procesowi kształcenia ich kompetencji społecznych i obywatelskich.

W wymiarze socjalizacyjnym mieszczą się ujęte w szkolnym kalendarzu obywatelskim święta, tradycje i obyczaje.

Walory kształcące mają również dobrze dobrane i przygotowane wycieczki edukacyjne.

Współcześnie wyzwaniem stawianym zarówno uczniom, jak i nauczycielom wiedzy o społeczeństwie jest rywalizacja w ramach licznych olimpiad i konkursów wiedzy, inicjowanych i organizowanych przez kuratoria oświaty, uczelnie wyższe, organizacje społeczne i instytucje.

Praca z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Współcześnie w środowisku międzynarodowym panuje zobiektywizowane przekonanie

co do urzeczywistnienia włączającej strategii i praktyki w dziedzinie edukacji.

Edukacja włączająca stanowi środek służący podnoszeniu osiągnięć **wszystkich uczniów**, za sprawą obecności (dostęp do edukacji), uczestnictwa (jakość doświadczeń związanych z uczeniem się) oraz podnoszeniu osiągnięć (procesy uczenia się i wyniki).

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w szkole polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w szkole, w celu wspierania potencjału rozwojowego ucznia i stwarzania warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu szkoły oraz w środowisku społecznym.

W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, a także

w formie: klas terapeutycznych; zajęć rozwijających uzdolnienia; zajęć rozwijających umiejętności uczenia się; zajęć dydaktyczno-wyrównawczych; zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne; zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu; zindywidualizowanej ścieżki kształcenia; porad i konsultacji; warsztatów.

Do najważniejszych zadań nauczycieli w tym obszarze należy:

- rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów;
- określanie mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów;
- rozpoznawanie przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu uczniów, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie uczniów i ich uczestnictwo w życiu szkoły;
- podejmowanie działań sprzyjających rozwojowi kompetencji oraz potencjału uczniów w celu podnoszenia efektywności uczenia się i poprawy ich funkcjonowania (dostosowanie sposobów i metod pracy do możliwości psychofizycznych ucznia);
- współpraca z poradnią w procesie diagnostycznym i postdiagnostycznym, w szczególności w zakresie oceny funkcjonowania uczniów, barier i ograniczeń w środowisku, utrudniających funkcjonowanie uczniów i ich uczestnictwo w życiu szkoły oraz efektów działań podejmowanych w celu poprawy funkcjonowania ucznia oraz planowania dalszych działań.

Kryterium doboru sposobów pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych stanowić będzie Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez zespół orzekający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, zawierające zalecenia dotyczące rodzaju placówki, w jakiej powinno uczyć się dziecko z niepełnosprawnością, a także konkretne zalecenia dla nauczycieli i specjalistów pracujących w szkole w odniesieniu do ucznia.

Podstawą do zastosowania odpowiednich form kształcenia ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych będzie **Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny (IPET)** – dokument zawierający planowane działania wobec

ucznię posiadającego orzeczenie o kształceniu specjalnym. Program ten podlega semestralnej ewaluacji we wszystkich obszarach zawartych w jego strukturze.

W przypadku wielu lub poważnych dysfunkcji nauczyciel przedmiotu może uznać, że orzeczenie jest źródłem niewystarczającym – wówczas powinien dodatkowo przeprowadzić wywiad-konsultacje z rodzicami i, jeżeli to konieczne, poprosić o szczegółowe zalecenia od lekarza neurologa oraz psychiatry, logopedy i psychologa. Jeżeli uczeń przybył z innej szkoły, poprosić o szczegółową opinię z okresu pobytu w niej.

Dyrektor szkoły, chcąc zapewnić właściwy komfort nauczania zarówno uczniowi z SPE, jak i nauczycielowi, powinien dodatkowo wystąpić do organu prowadzącego o zatrudnienie nauczyciela wspomagającego.

Uczeń przychodzący do szkoły ponadpodstawowej powinien być uprzednio zdiagnozowany pod kątem pedagogicznym i medycznym (schorzenia, deficyty i ewentualne zespoły chorobowe). W przypadku niezdiagnozowania nauczyciel przedmiotu powinien powiadomić o tym wychowawcę klasy, pedagoga szkolnego i psychologa. W celu uzyskania pełnych informacji o uczniu, wychowawca wraz z pedagogiem zobowiązani są do przeprowadzenia wywiadu z rodzicami bądź opiekunami. Na ich wniosek rodzice powinni zbadać dziecko u specjalistów w celu uzyskania rzetelnej diagnozy wraz z zaleceniami pedagogicznymi, rewalidacyjnymi i terapeutycznymi dla nauczycieli, w celu właściwej i skutecznej realizacji zadań, jakie spoczywają na szkole. Mając te informacje dyrektor szkoły ma obowiązek zebrać nauczycieli uczących w klasie z w/w uczniem w celu opracowania dla niego Indywidualnego Programu Edukacyjnego.

Nauczyciel niemający doświadczenia w pracy z uczniem z SPE ma prawo uzyskać pomoc w postaci narzędzi i metod pracy z takim uczniem od konsultantów/specjalistów (surdopedagogów, tyflopédagogów, oligofrenopedagogów lub od pracy z uczniem bardzo zdolnym) pracujących w najbliższym ośrodku doskonalenia nauczycieli oraz poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Wybór form **indywidualizacji nauczania** powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny.

Nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (nie uniemożliwiały osiągnięcia sukcesu, nie demotywowały), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z dodatkowymi i inspirującymi wyzwaniami.

Ważnym założeniem dydaktycznym programu jest wskazanie na konieczność dostosowania procesu kształcenia do **uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**, tzn. uczniów:

a) ze szczególnymi uzdolnieniami,

- b) z różnorodnymi niepełnosprawnościami (ruchowymi, słuchowymi i wzrokowymi oraz różnego rodzaju dysfunkcjami),
- c) niedostosowanych społecznie,
- d) ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się,
- e) z zaburzeniami w komunikacji językowej,
- f) z chorobą przewlekłą,
- g) będących w sytuacjach kryzysowych lub traumatycznych,
- h) z niepowodzeniami edukacyjnymi,
- i) z zaniedbaniami środowiskowymi związanymi z sytuacją bytową,
- j) z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi oraz zmianą środowiska edukacyjnego.

Aby proces dydaktyczny był prawidłowo organizowany, nauczyciel powinien dostosować metody i formy pracy z uczniem do jego możliwości i umiejętności uwarunkowanych dysfunkcjami lub sytuacją społeczną. **Przykładowe działania powinny uwzględnić:**

Ad. a.: rozwijanie i wzmacnianie zainteresowań ucznia; stwarzanie możliwości występowania w rolach liderów zespołów podczas realizacji projektów edukacyjnych oraz prospołecznych kampanii i akcji, ekspertów w dyskusjach panelowych, odgrywających role w symulacjach itp.; zachęcanie do uczestnictwa w olimpiadach i konkursach wiedzy, motywowanie do uczestniczenia w pozalekcyjnych i pozaszkolnych formach edukacji obywatelskiej; realizowanie indywidualnego programu nauczania;

Ad. b.: dostosowanie odpowiednich metod nauczania i środków dydaktycznych; dostosowanie właściwego sposobu komunikowania się z uczniem (np. język migowy, język Braille'a, mikrofon, słuchawki, pętla indukcyjna w klasie); wydłużenie czasu pracy; zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych (np. podjazd, szersze drzwi itp.); zastosowanie oświetlenia indywidualnego przy ławce, usadowanie ucznia w pierwszej ławce; tablice multimedialne; pozytywne wzmacnianie;

Ad. c.: dostosowanie wymagań edukacyjnych do umiejętności ucznia; otwarcie się na ucznia

i jego potrzeby; różnicowanie źródeł wiedzy; stopniowanie trudności zadań; włączanie do udziału w inscenizacjach i dramach tematycznych;

Ad. d.: dzielenie materiału na mniejsze partie; zwiększenie liczby ćwiczeń i powtórzeń materiału; częste sprawdzanie rozumienia poleceń; pozytywne wzmacnianie po prawidłowym wykonaniu każdego etapu polecenia; utwierdzanie w poprawnym działaniu; skierowanie aktywności ucznia na praktyczne działanie; wydłużenie czasu pracy i częste odwoływanie się do konkretów; skierowanie działań na aktywizowanie zaburzonych funkcji; wycieczki tematyczne;

Ad. e.: diagnoza logopedyczna i współpraca z logopedą; dostosowanie sposobu komunikowania się do możliwości i umiejętności artykulacyjnych ucznia; częste sprawdzanie stopnia rozumienia polecenia za pomocą informacji zwrotnej;

usprawnianie zanurzonego aparatu artykulacyjnego; włączanie tematycznych spektakli pantomimy w proces dydaktyczny;

Ad. f.: wspieranie ucznia w samodzielnym dochodzeniu do wiedzy; dostosowanie wymagań do specyfiki schorzenia; pozytywne wzmocnienie ucznia; integrowanie z grupą rówieśniczą poprzez udział we wspólnych projektach edukacyjnych;

Ad. g.: ścisła współpraca ze specjalistami (psychologiem, pedagogiem i terapeutą); zadbanie o rozwój sfery emocjonalnej; umożliwienie zaliczania materiału partiami w odpowiednich warunkach i komforcie psychicznym; socjalizacja z grupą rówieśniczą; zorganizowanie pomocy koleżeńskiej;

Ad. h.: dzielenie materiału edukacyjnego na mniejsze partie; wydłużenie czasu pracy; różnicowanie stopnia trudności; zorganizowanie pomocy koleżeńskiej; umożliwianie dodatkowych, indywidualnych konsultacji z nauczycielem;

Ad. i.: współpraca ze specjalistami (np. pracownik socjalny, pedagog); pedagogizacja rodziców; otwarcie na ucznia i jego potrzeby; angażowanie do konkursów, projektów i przedstawień;

Ad. j.: asymilacja zwyczajów, obyczajów i norm w procesie dydaktycznym zgodnie z podstawą programową; akceptowanie różnic kulturowych związanych ze zmianą środowiska; wzmocnienie ucznia i rodziców w procesie adaptacyjnym; adaptowanie pozytywnych różnic we wspólnych projektach tematycznych.

Ustawowe zadanie udzielania uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej uszczegółowione zostało w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

V. PROCEDURY OCENIANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocenianie służy nauczycielowi do zbierania informacji o osiągnięciach ucznia oraz wspierania go w procesie uczenia się, dlatego ważne jest, aby odbywało się systematycznie i obejmowało różne obszary jego aktywności. Należą do nich: wiadomości merytoryczne i sposób ich wykorzystania, umiejętności kluczowe w aspekcie edukacji obywatelskiej, sposób uczestniczenia w zajęciach (aktywność ucznia na lekcjach, zaangażowanie, gotowość do współpracy) oraz aktywność poza lekcjami (zaangażowanie ucznia w działania prospołeczne).

Przedmiotowy system oceniania

Obowiązkiem każdego nauczyciela jest sformułowanie szczegółowych wymagań edukacyjnych i zapoznanie z nimi uczniów na początku roku szkolnego, w którym rozpocznie się urzeczywistnianie programu nauczania. Wymagania edukacyjne wraz z określeniem sposobów sprawdzania i kryteriów oceniania osiągnięć ucznia tworzą przedmiotowy system oceniania. Powinien on zostać opracowany przez nauczyciela przedmiotu, z uwzględnieniem aktualnie obowiązujących przepisów prawnych dotyczących oceniania, wewnątrzszkolnego systemu oceniania, podstawy programowej kształcenia ogólnego z wiedzy o społeczeństwie oraz niniejszego programu nauczania. Do koniecznych elementów przedmiotowego systemu oceniania należy zaliczyć:

- przedmiotowe treści kształcenia podlegające ocenie (zawarte w realizowanym programie nauczania);
- formy sprawdzania wiadomości i umiejętności (na bieżąco, na koniec semestru, po zakończeniu cyklu kształcenia);
- narzędzia sprawdzania (np. test, odpowiedzi ustne, sprawdziany, praca domowa, referat, projekt edukacyjny, portfolio, aktywność na zajęciach);
- zasady oceniania;
- częstotliwość oceniania;
- sposoby informowania uczniów i rodziców o osiągnięciach ucznia;
- zasady współdziałania w celu poprawienia wyników;
- sposoby ewaluacji przedmiotowego systemu oceniania.

Przedmiotowy system oceniania ma do spełnienia wiele istotnych zadań, do których należą:

- poinformowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i postępach w nauce;
- pomoc uczniom w planowaniu własnego rozwoju, motywowanie ich do dalszej pracy, uświadamianie braków oraz wdrażanie do samokontroli;
- dostarczenie nauczycielowi i rodzicom lub opiekunom prawnym ucznia informacji o postępach, trudnościach i uzdolnieniach ucznia;
- dostarczanie nauczycielowi informacji o efektywności realizowanego programu nauczania i stosowanych metodach nauczania.

Narzędzia pomiaru dydaktycznego

Uczeń powinien być oceniany za wszystkie swoje osiągnięcia wynikające ze spełniania założeń edukacyjnych programu nauczania. Ważnym celem oceniania jest wdrażanie uczniów do efektywnej **samooceny i samokontroli** oraz odpowiedzialności za własną naukę, dlatego w proces oceniania powinni być zaangażowani również sami uczniowie.

Jest to szczególnie cenne przy metodach nauczania opartych na samodzielnej lub grupowej pracy uczniów, np. przy realizacji projektu edukacyjnego lub urzeczywistnianiu celów

i programów prospołecznych kampanii, akcji itp.

Ocenie szkolnej nie powinien podlegać stosunek ucznia do wydarzeń, zjawisk i procesów życia społeczno-politycznego oraz jego światopogląd.

Ocenianie powinno odbywać się na bieżąco, po zrealizowaniu materiału zawartego

w kolejnych działach programu oraz na koniec semestru i roku szkolnego.

Poziom wielowymiarowych osiągnięć uczniów powinien być badany

z wykorzystaniem różnych form, takich jak:

- wypowiedzi ustne; merytoryczny wkład w dyskusje, debaty, symulacje i inscenizacje,
- prace pisemne: testy, sprawdziany, prace klasowe,
- ćwiczenia słownikowe,
- realizacja uczniowskiego projektu edukacyjnego: etap planowania, etap realizacji, prezentacja efektów,
- wyszukiwanie i analiza informacji na zadany temat,
- interpretacja tekstu prasowego, prawnego itp.,
- pisanie listów i petycji w sprawach publicznych,
- prace domowe; referat, webquest, portfolio, materiał informacyjny (tzw. prasówka);
- aktywność: stopień przygotowania do lekcji, odrabianie zadań domowych, poziom zaangażowania w pracę na lekcji, sposób komunikowania się i współpracy z kolegami w czasie prac zespołowych, osiągnięcia w olimpiadach i konkursach z obszaru edukacji obywatelskiej, udział w prospołecznych kampaniach, akcjach itp.

Oceny efektów pracy powinny być wystawiane systematycznie i sprawiedliwe.

Nauczyciel powinien wystawiać **oceny jawnie** i z **uzasadnieniem**.

Ważną funkcją oceniania jest **motywowanie** uczniów do większego wysiłku, a tym samym do osiągnięcia sukcesu. Efekt ten można osiągnąć, stosując między innymi strategię **pozytywnego wzmocnienia uczniów**.

VI. EWALUACJA PROGRAMU

Program nauczania powinien zostać poddany ewaluacji (formatywnej i sumatywnej).

Ewaluacja jest koniecznym procesem polegającym na systematycznym badaniu jego wartości według określonych kryteriów. Celem tego procesu ma być udoskonalenie programu.

Proponuje się **wewnątrzszkolną ewaluację**:

- celów programowych,
- szansy realizacji ustanowionych celów nauczania,
- spójności treści nauczania z celami,

- efektywności nauczania,
- sprawności nauczania.

Podstawowym sposobem monitorowania programu i jego skuteczności powinny być bieżące obserwacje i spostrzeżenia wdrażających program nauczycieli. Wyniki każdej formy sprawdzania poziomu osiągnięć uczniów będą okazją do refleksji nad wprowadzeniem ewentualnych korekt i modyfikacji polegających na: zmianie form i metod nauczania, dostosowaniu liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych zagadnień, rezygnacji z określonych treści wykraczających poza podstawę programową czy też wzbogaceniu stosowanych środków dydaktycznych oraz materiałów edukacyjnych.

Ponadto po zakończeniu realizacji partii materiału w każdym kolejnym semestrze uczniowie otrzymają do wypełnienia **ankiety ewaluacyjne**, które zbadają stosunek do form i sposobu wdrażania programu nauczania przez nauczyciela przedmiotu. Pytania ankietowe będą również sprawdzać deklarowany przez uczniów poziom motywacji do nauki oraz oceny przydatności poszczególnych zagadnień w ich życiu osobistym, społecznym i zawodowym.

Wzór ankiety ewaluacyjnej

Ocena wartości programu z punktu widzenia **uczniów** w skali od 1 do 5.

1. Przystępność i zrozumiałość przedstawianych treści i celów nauczania
2. Różnorodność form i metod nauczania
3. Stwarzanie możliwości aktywnego uczestniczenia w zajęciach
4. Możliwość wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych
5. Rozwijanie zakładanych umiejętności
6. Rozwijanie umiejętności współpracy wśród uczniów
7. Wpływ pracy zespołowej na budowanie dobrych relacji między uczniami
8. Przejrzystość kryteriów oceniania oraz obiektywność oceniania poziomu swojej wiedzy, umiejętności i zaangażowania
9. Praktyczna przydatność kształconych kompetencji w życiu osobistym i społecznym

Uczniowie zostaną również poproszeni o udzielenie krótkich odpowiedzi na następujące pytania/polecenia:

- a) Wymień pięć najważniejszych zagadnień, których treści i forma realizacji podobała Ci się najbardziej i uzasadnij, dlaczego.
- b) Wymień pięć zagadnień, które sprawiły Ci największą trudność.
- c) Które tematy były Twoim zdaniem zbędne lub nieciekawe i dlaczego?
- d) Podaj zagadnienia, o które chciałbyś uzupełnić program.

Nauczyciel w celu zobiektywizowania wyników ewaluacji programu powinien również udzielić autonomicznej odpowiedzi na pytania z tzw. listy kontrolnej procesu ewaluacji:

- Czy program zawiera szczegółowe cele kształcenia i wychowania?
- Czy program zawiera treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej wiedzy o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym?
- Czy program zawiera uszczegółowione w stosunku do podstawy programowej treści nauczania?
- Czy program zawiera dodatkowe treści nauczania możliwe do realizacji w danej szkole?
- Czy program zawiera treści zgodne ze stanem aktualnej wiedzy z zakresu nauk społecznych i prawnych?
- Czy program nie zawiera błędnych bądź kontrowersyjnych twierdzeń, sądów, itp.?
- Czy program określa osiągnięcia ucznia w formie czynnościowej, z wykorzystaniem czasowników operacyjnych?
- Czy program zawiera opis sposobów osiągania celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych?
- Czy program zawiera opis warunków wdrożenia?
- Czy program wskazuje zróżnicowane metody nauczania, różnorodne formy pracy uczniów w realizacji określonych treści?
- Czy program przedstawia propozycje przykładowych rozwiązań metodycznych?
- Czy program stwarza warunki do wyboru optymalnych form i metod pracy z uczniami, dostosowanych do treści, kształconych umiejętności oraz potrzeb i preferencji danego zespołu uczniowskiego?
- Czy program umożliwia uczenie się we współpracy?
- Czy program ułatwia nauczycielowi planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej?
- Czy program pozwala nauczycielowi na systematyczne diagnozowanie postępów ucznia?
- Czy program zawiera propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia?
- Czy program jest atrakcyjny i ciekawy dla uczniów i czy zapewnia zdobycie niezbędnych do dalszego rozwoju wiadomości i umiejętności?
- Czy program można realizować w warunkach lokalowych, dydaktycznych, organizacyjnych zapewnianych przez szkołę?

Na etapie sumowania wniosków i ocen z wdrażania programu zostanie wykorzystany **model ewaluacji SWOT** – technika analityczna polegająca na podzieleniu zebranych danych

na cztery grupy:

S (Strengths) – mocne strony: uwzględnienie tych elementów, które uznano za zalety programu nauczania;

W (Weaknesses) – słabe strony: uwzględnienie tych elementów, które uznano za wady programu;

O (Opportunities) – szanse: uwzględnienie tych elementów, które w opisie uznano za szanse umożliwiające pojawienie się w przyszłości korzystnych zmian w planowanym rozwoju uczniów;

T (Threats) – zagrożenia: uwzględnienie tych elementów, które w opisie uznano za zagrożenia stanowiące możliwość zmniejszenia poziomu osiągnięć edukacyjnych uczniów.

Ważnym kryterium oceny jakości i użyteczności proponowanego programu nauczania (w połączeniu z zakresem podstawowym) będą wyniki osiągnięte przez uczniów zdających **egzamin maturalny z wiedzy o społeczeństwie**.

Opis bibliograficzny

Borgensztajn J., Karczewska-Gzik A., Milewska M., Witkowska E., Malinowski M., (2018) Wytyczne wraz z aneksem do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć. Warszawa, ORE

Derlukiewicz M., Galant A., Golanko J., Moryksiewicz L., Mulkowski P., Olszowska G.,(?) Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja. Warszawa, ORE

Korzeniowski Janusz, Machałek Małgorzata (2011). Edukacja obywatelska w szkole. Teoria

i praktyka. Warszawa, PWN

Kuciński Jerzy (2008) Nauka o państwie i prawie. Warszawa, ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna

Lamentowicz Wojciech (1996). Państwo współczesne. Warszawa, WSiP

Lewandowski Jerzy (2011). Elementy prawa. Warszawa, WSiP

Wojciszke Bogdan (2009). Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar

Wojtaszczyk Konstanty Adam, Jakubowski Wojciech (red.) (2007). Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych. Warszawa, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach

ANEKS DO PROGRAMU

III. Treści kształcenia i planowane osiągnięcia szczegółowe uczniów

VI. Społeczeństwo obywatelskie i kultura polityczna

Weź tyle, ile potrzebujesz, daj tyle, ile możesz.

Sokrates

Treści nauczania:

1. Idee społeczeństwa obywatelskiego

- Wizje społeczeństwa obywatelskiego:
 - dyskurs starożytny – Arystoteles, Cicero;
 - kontynuacje i nawiązania nowożytnie – Jean Jacques Rousseau, John Lock;

- epoka rewolucji – amerykańska Deklaracja Niepodległości z 1776 roku, Konstytucja Stanów Zjednoczonych z 1787 roku, francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku;
- od Hegla do Marksa – Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Alexis de Tocqueville, Karol Marks;
- współczesne ujęcia neomarksistowskie – Antonio Gramsci;
- idee współczesne – Ralph Dahrendorf, Charles Taylor, Michel Walzer, Victor Perez-Diaz.
- Rozwój społeczeństwa obywatelskiego w III RP.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: społeczeństwo obywatelskie;
- przedstawia idee społeczeństwa obywatelskiego;
- charakteryzuje rozwój społeczeństwa obywatelskiego w XX-wiecznym państwie polskim.

Treści nauczania:

2. Kapitał społeczny

- • Komponenty kapitału społecznego:
 - zaufanie;
 - normy wzajemności;
 - sieci obywatelskiego zaangażowania.
- Pomiar kapitału społecznego wg. Roberta Putnama. +
- Znaczenie kapitału społecznego dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce.
- Znaczenie postaw społecznych w budowaniu kapitału społecznego – przykłady dobrej praktyki.
- Przykłady postaw obniżających poziom zaufania społecznego obywateli.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie kapitał społeczny;
- wyjaśnia – z wykorzystaniem wyników badań społecznych – jak powstaje i jakie znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego ma kapitał społeczny i zaufanie;
- przedstawia, jak codzienne zachowania sprzyjają budowaniu kapitału społecznego lub go niszczą.

Treści nauczania:

3. Funkcjonowanie organizacji pozarządowych w Polsce

- Najważniejsze obszary aktywności organizacji pozarządowych w Polsce:
 - sport, turystyka, rekreacja i hobby;
 - edukacja i wychowanie;
 - kultura i sztuka;
 - usługi socjalne i pomoc społeczna;

- ochrona zdrowia;
- rozwój lokalny.
- Funkcjonowanie organizacji eksperckich – think-tanków.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: think-tank;
- charakteryzuje główne kierunki aktywności organizacji pozarządowych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia specyfikę think-tanków.

Treści nauczania:

4. Status prawny stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Polsce

- Ustawy regulujące funkcjonowanie organizacji pozarządowych w Polsce. +
- Status prawny stowarzyszeń w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Status prawny fundacji w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Status prawny organizacji pożytku publicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Tryb rejestracji organizacji pozarządowych w Polsce.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- porównuje status prawny stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia tryb rejestracji organizacji pozarządowych w Polsce.

Treści nauczania:

5. Statut organizacji pozarządowej

- Projekt statutu stowarzyszenia.
- Projekt statutu fundacji.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przygotowuje według wzoru projekt statutu stowarzyszenia lub fundacji.

Treści nauczania:

6. Spółdzielczość w Polsce

- Rodzaje spółdzielni funkcjonujących współcześnie w Polsce:
 - spółdzielnie producentów;
 - spółdzielnie konsumentów;
 - spółdzielnie pracownicze.
- Rodzaje działalności prowadzonej przez spółdzielnie w Polsce – branże spółdzielcze.
- Organizacja władz spółdzielni. +

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: spółdzielnia, zarząd, rada nadzorcza, walne zgromadzenie członków;
- charakteryzuje specyfikę spółdzielczości w Rzeczypospolitej Polskiej;
- analizuje rodzaje spółdzielni funkcjonujących współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

7. Związki zawodowe w Polsce

- Konstytucyjna wolność zrzeszania się w związkach zawodowych.
- Funkcje związków zawodowych: +
 - funkcja obronna;
 - funkcja reprezentująca;
 - funkcja kontrolna;
 - funkcja samopomocowa;
 - funkcja produkcyjna;
 - funkcja polityczna.
- Prawa i formy działalności związków zawodowych. +
- Rodzaje strajku: +
 - z punktu widzenia zasięgu: zakładowy, wielozakładowy, generalny;
 - z punktu widzenia legalności: legalny, nielegalny;
 - z punktu widzenia celu: solidarnościowy, ostrzegawczy;
 - z punktu widzenia formy: okupacyjny, głodowy, rotacyjny, włoski.
- Uprawnienia organizacji pracodawców.
- Dialog społeczny – Trójstronna Komisja ds. Społeczno-Gospodarczych. +
- Największe związki zawodowe w Polsce.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: związek zawodowy, układ zbiorowy pracy; spór zbiorowy, strajk, lokaut;
- charakteryzuje cele i działania związków zawodowych oraz innych organizacji reprezentujących interesy różnych kategorii społeczno-zawodowych;
- omawia rodzaje strajków;
- przedstawia uprawnienia organizacji pracodawców;
- przedstawia działalność instytucji trójstronnego dialogu społecznego prowadzonego dla godzenia interesów pracowników, interesów pracodawców oraz dobra publicznego na forum krajowym;
- przedstawia związki zawodowe funkcjonujące współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

8. Kultura polityczna

- Komponenty kultury politycznej:
 - komponent poznawczy;

- komponent aksjologiczny;
- komponent ocenny;
- komponent behawioralny.
- Typy kultury politycznej:
 - zaściankowa;
 - poddańcza;
 - uczestnicząca.
- Funkcje kultury politycznej: +
 - funkcja regulacyjna;
 - funkcja socjalizacji politycznej;
 - funkcja integracyjna.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: kultura polityczna, socjalizacja polityczna;
- wyjaśnia komponenty kultury politycznej społeczeństwa;
- charakteryzuje klasyczne typy kultury politycznej;
- wyjaśnia funkcje kultury politycznej.

Treści nauczania:

9. Postawy Polaków wobec podmiotów systemu politycznego

- Postawy społeczeństwa polskiego wobec: systemu politycznego, instytucji politycznych, organizacji politycznych, polityków, elit politycznych, programów i decyzji politycznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – postawy społeczeństwa polskiego wobec instytucji publicznych i polityków.

Treści nauczania:

10. Badanie opinii publicznej

- Sondaże opinii publicznej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przygotowuje i przeprowadza w najbliższym otoczeniu minisondaż opinii publicznej na temat dotyczący polityki i interpretuje jego wyniki.

Treści nauczania:

11. Problem absencji wyborczej

- Skala problemu absencji wyborczej w Polsce.
- Przyczyny niskiej frekwencji wyborczej w polskich wyborach.
- Kampanie profrekwencyjne.
- Uwarunkowania zmian preferencji wyborczych elektoratu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: elektorat, marketing polityczny, kampania negatywna;
- analizuje – z wykorzystaniem danych o frekwencji wyborczej – problem absencji wyborczej;
- wyjaśnia przyczyny niskiej frekwencji wyborczej w polskich wyborach;
- przedstawia strategie kampanii profrekwencyjnych w III RP;
- wyjaśnia, jakie czynniki wpływają na zmianę preferencji politycznych wyborców w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

12. Partycypacja polityczna

- Formy i poziom intensywności niekonwencjonalnej partycypacji politycznej w Polsce: zgromadzenia, petycje, listy, udział w bojkocie.
- Znaczenie zaangażowania politycznego dla funkcjonowania demokracji.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: partycypacja polityczna;
- przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – formy i poziom niekonwencjonalnej partycypacji politycznej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- rozważa, czy korzystanie z praw i wolności politycznych związanych z niekonwencjonalną partycypacją polityczną jest konieczne dla właściwego funkcjonowania demokracji.

Treści nauczania:

13. Nieposłuszeństwo obywatelskie

- Cele nadrzędne obywatelskiego nieposłuszeństwa.
- Formy nieposłuszeństwa obywatelskiego.
- Blaski i cienie nieposłuszeństwa obywatelskiego.
- Światowe przykłady nieposłuszeństwa obywatelskiego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: nieposłuszeństwo obywatelskie;
- wyjaśnia, na czym polega nieposłuszeństwo obywatelskie i jakie niesie ze sobą dylematy;
- podaje historyczne i współczesne przykłady nieposłuszeństwa obywatelskiego z różnych części świata.

Treści nauczania:

14. Debaty publiczne w mediach

- Funkcja opiniotwórcza współczesnych mediów.
- Kwestia pluralizmu poglądów w mediach.
- Analiza debat publicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje rolę współczesnych mediów w debacie publicznej;

- analizuje przebieg debaty publicznej na wybrany temat.

Treści nauczania:

15. Tygodniki opinii w Polsce

- Tytuły wysokonakładowych tygodników opinii w Polsce.
- Charakterystyka tygodnika społeczno-politycznego wydawanego w Polsce: odbiorcy, forma przekazu, orientacja ideologiczna, typ własności.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje specyfikę jednego z tygodników społeczno-politycznych w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

16. Etyka dziennikarska w Polsce

- Analiza rzetelności przekazów medialnych.
- Mechanizmy manipulacji wykorzystywane w mediach.
- Zadania Rady Etyki Mediów.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- krytycznie analizuje przekazy medialne;
- wyjaśnia podstawowe mechanizmy manipulacji wykorzystywane w mediach;
- wskazuje rolę Rady Etyki Mediów w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

17. Kampanie społeczne w Polsce

- Cechy skutecznych kampanii społecznych:
 - przedstawienie ważnego problemu społecznego w nieszablonowy sposób;
 - prosta, ale przykuwająca uwagę nazwa – hasło kampanii;
 - odwoływanie się do emocji;
 - sugestywna wizualna narracja;
 - wykorzystanie elementów fizycznych – eksponatów;
 - dopasowane narracji do specyfiki różnych rodzajów mediów – znaczenie utworów muzycznych;
 - apel do odbiorców o osobiste zaangażowanie na rzecz osiągnięcia celów kampanii.
- Przykłady współczesnych kampanii społecznych w Polsce.
- Analiza wybranej kampanii społecznej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: kampania społeczna;
- określa cechy kampanii społecznych;
- podaje cele i zadania wybranej kampanii społecznej;
- analizuje przebieg kampanii i ocenia efektywność.

Treści nauczania:

18. Projekt programu kampanii społecznej

- Projekt kampanii społecznej: problem społeczny, cele kampanii, program – formy realizacji i działania, uczestnicy, formy realizacji, formy promocji i reklamy, kryteria sukcesu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- opracowuje ramowy program kampanii społecznej na rzecz rozwiązywania wybranego problemu.

Treści nauczania:

19. Media społecznościowe

A. Rodzaje mediów społecznościowych: Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, Youtube, Pinterest, Google Plus, Flickr, Tumblr, Slideshare, Messenger, WhatsApp, LinkedIn, Wordpress.

- Analiza form wykorzystania wybranych mediów społecznościowych w życiu politycznym.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wykazuje rolę mediów społecznościowych w życiu politycznym we współczesnym świecie.

VII. Rywalizacja o władzę

Kto chce rządzić ludźmi, nie powinien ich gnać przed sobą, lecz sprawić, by podążali za nim. Monteskiusz

Treści nauczania:

1. Partie polityczne

- Etapy rozwoju partii politycznych:
 - koterie arystokratyczne;
 - kluby polityczne;
 - partie masowe;
 - partie wyborcze.
- Rodziny programowe współczesnych partii politycznych:
 - partie konserwatywne;
 - partie chrześcijańsko-demokratyczne;
 - partie liberalne;
 - partie socjalistyczne i socjaldemokratyczne;
 - partie komunistyczne;
 - partie chłopskie;
 - partie etniczne i regionalne;
 - partie nacjonalistyczne;

- partie ekologiczne.
- Funkcje partii politycznych:
 - funkcja integracyjna;
 - funkcja wyborcza;
 - funkcja partycypacyjna;
 - funkcja społeczna;
 - funkcja państwowo-publiczna;
 - funkcja organizacyjna;
 - funkcja kształtowania opinii i postaw;
 - funkcja rządu;
 - funkcja artykulacji i agregacji interesów;
 - funkcja mobilizacji i socjalizacji obywateli;
 - funkcja rekrutacji elit politycznych;
 - funkcja uczestniczenia w rozstrzygnięciu o kierunkach polityki państwa;
 - funkcja utrzymywania własnej zdolności organizacyjnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia proces ewolucji instytucjonalnej i ideologicznej partii politycznych;
- charakteryzuje funkcje partii politycznych.

Treści nauczania:

2. Partie polityczne a społeczeństwo

- Formy pośredniczenia partii politycznych między społeczeństwem a państwem.
- Przykłady eklektyzmu ideologicznego współczesnych partii politycznych.
- Przejawy kryzysu współczesnych partii politycznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: eklektyzm ideologiczny;
- wyjaśnia związki między partiami politycznymi a społeczeństwem;
- rozważa na wybranych przykładach zjawisko kryzysu partii politycznych i trafność kategorii „polityki bez ideologii”.

Treści nauczania:

3. Systemy partyjne

- Funkcje systemu partyjnego: +
 - stanowi mechanizm wyłaniania i zmiany ekip rządzących oraz potwierdzania legitymizacji władzy państwowej;
 - jest płaszczyzną wzajemnej konfrontacji programów partii politycznych, ścierania się poglądów i rozwijania mechanizmów konkurencji międzypartyjnej;
 - jest mechanizmem integrującym i aktywizującym politycznie społeczeństwo – stanowi forum kształtowania opinii publicznej i kultury politycznej.
- Systemy partyjne w państwach niedemokratycznych:
 - monopartyjny (jednopartyjny);

- partii hegemonicznej.
- Systemy partyjne w państwach demokratycznych:
 - dwupartyjny;
 - dwublokowy;
 - partii dominującej;
 - dwóch partii dominujących;
 - rozbicia wielopartyjnego;
 - kooperacji partii.
- Analiza systemów partyjnych w wybranych państwach demokratycznych (np. w Republice Francuskiej, Republice Federalnej Niemiec, Stanach Zjednoczonych Ameryki, Konfederacji Szwajcarskiej, Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Republice Włoskiej);

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: pluralizm polityczny, system partyjny, partia hegemoniczna;
- przedstawia systemy partyjne w państwach niedemokratycznych;
- wykazuje, że w państwach niedemokratycznych mogą istnieć systemy charakteryzujące się pozornym pluralizmem lub takie, w których partie nie mają realnego znaczenia;
- analizuje systemy partyjne w wybranych państwach demokratycznych.

Treści nauczania:

4. System partyjny w Polsce

- Etapy rozwoju systemu partyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Status prawny partii politycznych w Polsce – Ustawa o partiach politycznych z 1997 roku. +
- Pluralizm ideologiczny na polskiej scenie politycznej.
- Charakterystyka najważniejszych polskich partii politycznych w aspekcie ideologicznym.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje etapy rozwoju systemu partyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- dokonuje charakterystyki partii politycznych działających współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej z punktu widzenia ideologii (np. poprzez zastosowanie „kompasu politycznego”).

Treści nauczania:

5. Funkcje wyborów

- Uwarunkowania wolnych wyborów. +
- Funkcje wyborów w państwach demokratycznych:
 - funkcja kreacyjna;
 - funkcja polityczno-programowa;
 - funkcja legitymująca.

- Funkcje wyborów w państwach niedemokratycznych:
 - funkcja maskowania dyktatorskiego charakteru władzy;
 - funkcja legitymizująca władzę;
 - funkcja „powszechnego” udziału obywateli;
 - funkcja rytuału interakcji pomiędzy państwem a społeczeństwem;
 - funkcja substytutu procedur demokratycznych;
 - funkcja administracyjna – uaktualnianie dokumentów czy meldunku;
 - funkcja okresowego przeglądu kadr.
- Formy i przykłady naruszania procedur wyborczych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia funkcje wyborów w państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- analizuje na przykładach przejawy naruszania uczciwości procedur wyborczych.

Treści nauczania:

6. Systemy wyborcze

- Analiza systemów wyborczych – cechy, przykłady stosowania, zalety, wady:
 - system wyborów większościowych;
 - system wyborów proporcjonalnych;
 - system wyborów mieszanych.
- Regulacje w Kodeksie wyborczym na rzecz stabilności rządów w Polsce.
- Analiza porównawcza systemów wyborczych obowiązujące w wyborach w Rzeczypospolitej Polskiej – do Sejmu RP, do Senatu RP, Prezydenta RP, do Parlamentu Europejskiego, do rad gminy/miasta/powiatu, do sejmików województw, wójta, burmistrza, prezydenta miasta.
- Wpływ typów systemów wyborczych na kształtowanie się systemu partyjnego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje argumenty na rzecz większościowego, proporcjonalnego i mieszanego systemu wyborczego;
- przedstawia rozwiązania prawne w systemie proporcjonalnym sprzyjające personalizacji wyborów i stabilności rządu;
- porównuje typy systemów wyborczych i analizuje ich wpływ na systemy partyjne;
- porównuje systemy wyborcze obowiązujące w wyborach w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

7. Marketing polityczny

- Prawne uwarunkowania prowadzenia kampanii wyborczych w Polsce – Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy. +
- Cele marketingu politycznego.
- Formy marketingu politycznego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: kampania wyborcza, marketing polityczny;
- wyjaśnia cele i przedstawia formy marketingu politycznego.

Treści nauczania

8. Program wyborczy

- Blaski i cienie kampanii wyborczej – analiza programu wyborczego, hasła wyborczego, form promocji programu i wizerunku kandydatów.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przeprowadza krytyczną analizę elementów programu i innych materiałów wyborczych wybranego komitetu wyborczego z ostatnich wyborów w Rzeczypospolitej Polskiej.

VIII. Modele sprawowania władzy

Władza rządzących wywodzi się z przyzwolenia rządzonych.

Treści nauczania:

1. Mechanizmy sprawowania władzy

- Analiza mechanizmów sprawowania władzy na podstawie wybranej literatury.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie makiawelizm;
- analizuje mechanizmy sprawowania władzy na podstawie literatury (np. fragmentów tekstu Książę Niccolo Machiavellego lub fragmentów tekstu Cesarz Ryszarda Kapuścińskiego).

Treści nauczania:

2. Głowa państwa we współczesnych republikach

- Formy głowy państwa (naczelnego organu państwa) we współczesnych republikach – sposób wyboru i tradycyjne uprawnienia:
 - jednoosobowa;
 - kolegialna.
- Kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wymagające kontrasygnaty Prezesa Rady Ministrów.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: prerogatywa, kontrasygnata;
- analizuje sposób wyboru i charakteryzuje formę (jednoosobowa lub kolegialna) głowy państwa we współczesnych republikach;
- odróżnia prerogatywy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej od innych jego uprawnień.

Treści nauczania:

3. Współczesne monarchie

- Przykłady współczesnych monarchii:
 - monarchia absolutna;
 - monarchia konstytucyjna;
 - monarchia parlamentarna.
- Zasady sukcesji władzy:
 - monarchia dziedziczna;
 - monarchia elekcyjna.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: monarchia, sukcesja;
- przedstawia, odwołując się do współczesnych przykładów, typologie współczesnych monarchii ze względu na pozycję głowy państwa;
- analizuje normy dotyczące sukcesji.

Treści nauczania:

4. System parlamentarno-gabinetowy i system kanclerski

- Charakterystyka systemu parlamentarno-gabinetowego Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – system organów państwowych: monarcha, parlament: Izba Lordów i Izba Gmin, rząd i gabinet.
- Charakterystyka systemu kanclerskiego Republiki Federalnej Niemiec – system organów państwowych: parlament: Bundestag i Bundesrat, prezydent, kanclerz i rząd federalny.
- Analiza porównawcza systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: legislatywa, egzekutywa;
- charakteryzuje współczesne systemy polityczne oparte na współpracy legislatywy i egzekutywy – parlamentarno-gabinetowy i kanclerski;
- wykazuje, że elementy systemu parlamentarno-gabinetowego i kanclerskiego obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

5. System prezydencki i semiprezydencki

- Charakterystyka klasycznego systemu prezydenckiego Stanów Zjednoczonych Ameryki – system organów państwowych: prezydent i administracja federalna, kongres: Izba Reprezentantów i Senat.
- Charakterystyka systemu półprezydenckiego (semiprezydenckiego) Republiki Francuskiej – system organów państwowych: prezydent, rząd, parlament: Zgromadzenie Narodowe i Senat.
- Analiza porównawcza systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje systemy ze szczególną rolą prezydenta – klasyczny prezydencki i semiprezydencki;
- wykazuje, że elementy systemu półprezydenckiego obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

6. System parlamentarno-komitetowy i superprezydencki

- Charakterystyka systemu parlamentarno-komitetowego (rządów konwentu) Konfederacji Szwajcarii – system organów państwowych: parlament (Zgromadzenie Związkowe): Rada Narodowa i Rada Kantonów, Rada Związkowa (rząd), prezydent.
- Charakterystyka systemu superprezydenckiego Federacji Rosyjskiej – system organów państwowych; prezydent, parlament: Rada Federacji, Duma, rząd.
- Analiza porównawcza instytucjonalnych warunków funkcjonowania demokracji w Szwajcarii i Rosji.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje systemy polityczne z zachwianym podziałem władzy – parlamentarno-komitetowy i superprezydencki;
- przedstawia instytucjonalne warunki funkcjonowania demokracji w takich systemach.

Treści nauczania:

7. Funkcje legislatywy

- Funkcje władzy prawodawczej:
 - funkcja ustrojodawcza;
 - funkcja ustawodawcza;
 - funkcja kreacyjna;
 - funkcja kontrolna.
- Kompetencje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
- Przykłady państw z parlamentem jednoizbowym i dwuizbowym.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje funkcje legislatywy: ustrojodawczą, ustawodawczą, kontrolną i kreacyjną;
- wskazuje kompetencje parlamentu w Rzeczypospolitej Polskiej w ramach poszczególnych funkcji;
- podaje przykłady państw z parlamentem jednoizbowym i dwuizbowym.

Treści nauczania:

8. Obrady Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

- Przedmiot obrad posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. +
- Sprawozdanie – notatka prasowa z obrad Sejmu RP.

- Wystąpienie „poselskie”.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia

Uczeń:

- pisze, na podstawie własnej obserwacji, notatkę prasową o przebiegu wybranych obrad Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej lub Senatu Rzeczypospolitej Polskiej;
- przygotowuje wystąpienie w związku ze sprawą, której dotyczyły obrady.

Treści nauczania:

9. Powoływanie rządu

- Mechanizmy wyłaniania rządu i jego odpowiedzialności politycznej w Republice Federalnej Niemiec.
- Mechanizmy wyłaniania rządu i jego odpowiedzialności politycznej w Federacji Rosyjskiej.
- Analiza porównawcza zasad powoływania rządu w Rzeczypospolitej Polskiej, z wyłanianiem rządów w Federacji Rosyjskiej i Republice Federalnej Niemiec.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia mechanizmy wyłaniania rządu i jego odpowiedzialności politycznej na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec i Federacji Rosyjskiej;
- porównuje te mechanizmy z obowiązującymi w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

10. Rząd a głowa państwa

- Relacje między rządem a głową państwa w Republice Francuskiej.
- Relacje między rządem a głową państwa w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: koabitacja;
- charakteryzuje typy relacji między rządem a głową państwa na przykładzie Republiki Francuskiej (w tym sytuację koabitacji) oraz Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

Treści nauczania:

11. Koalicje gabinetowe

- Mechanizmy tworzenia koalicji gabinetowych w Republice Francuskiej.
- Mechanizmy tworzenia koalicji gabinetowych w Republice Federalnej Niemiec.
- Analiza porównawcza sytuacji rządów mniejszościowych i większościowych ze względu na ich stabilność i możliwości działania.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia mechanizmy tworzenia koalicji gabinetowych na przykładzie Republiki Francuskiej i Republiki Federalnej Niemiec;

- porównuje sytuację rządów mniejszościowych i większościowych ze względu na ich stabilność i możliwości działania.

Treści nauczania:

12. Stany nadzwyczajne w Rzeczypospolitej Polskiej

- Rodzaje stanów nadzwyczajnych w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - stan wojenny;
 - stan wyjątkowy;
 - stan klęski żywiołowej.
- Warunki wprowadzenia stanu nadzwyczajnego.
- Ustawowe ograniczenia w trakcie stanu nadzwyczajnego. +

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: stan nadzwyczajny; stan wojenny, stan wyjątkowy, stan klęski żywiołowej;
- przedstawia rodzaje stanów nadzwyczajnych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia warunki wprowadzania poszczególnych stanów nadzwyczajnych;
- wyjaśnia zakres ograniczeń w uprawnieniach organów władzy oraz prawach obywatelskich w trakcie obowiązywania stanów nadzwyczajnych.

Treści nauczania:

13. Służba cywilna w Rzeczypospolitej Polskiej

- Korpus służby cywilnej Rzeczypospolitej Polskiej.
- Cele i zadania służby cywilnej.
- Zasady służby cywilnej. +
- Zasad etyki korpusu służby cywilnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: służba cywilna, korpus służby cywilnej;
- przedstawia zadania służby cywilnej i jej rolę w państwie demokratycznym;
- przedstawia zasady postępowania urzędnika służby cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

14. Ustroje terytorialno-prawne we współczesnych państwach demokratycznych

- Ustroje terytorialno-prawne we współczesnych państwach demokratycznych:
 - państwa unitarne: państwa zdecentralizowane i państwa scentralizowane;
 - państwa złożone: konfederacja, federacja.
- Funkcjonowanie terytoriów autonomicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: państwo unitarne, państwo złożone, konfederacja, federacja, autonomia;

- przedstawia ustroje terytorialno-prawne we współczesnych państwach demokratycznych – wyjaśnia podział na państwa unitarne i złożone oraz ze względu na stopień decentralizacji; wykazuje różne przyczyny funkcjonowania terytoriów autonomicznych.

Treści nauczania:

15. Dezintegracja państw złożonych w Europie

- Procesy dezintegracji państw złożonych w Europie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje przykłady procesów dezintegracji państw złożonych w Europie.

Treści nauczania:

16. Władza regionalna w państwach federalnych i unitarnych

- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Republice Francuskiej.
- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Królestwie Hiszpanii.
- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Republice Federalnej Niemiec.
- Kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w Konfederacji Szwajcarskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w państwach federalnych i unitarnych.

Treści nauczania:

17. System władzy lokalnej i regionalnej w Rzeczypospolitej Polskiej

- Konstytucyjna zasada decentralizacji władzy publicznej i samorządu terytorialnego Rzeczypospolitej Polskiej.
- Organy stanowiące i wykonawcze na poszczególnych szczeblach samorządu terytorialnego – gminnym, powiatowym i wojewódzkim.
- Uprawnienia nadzorcze Prezesa Rady Ministrów, wojewody i regionalnych izb obrachunkowych wobec organów samorządu terytorialnego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia konstytucyjną zasadę decentralizacji władzy publicznej i samorządu terytorialnego;
- przedstawia system organów władzy samorządowej – stanowiących i wykonawczych; w gminie, powiecie i województwie;
- przedstawia uprawnienia nadzorcze premiera, wojewody i regionalnych izb obrachunkowych wobec organów samorządu terytorialnego.

Treści nauczania:

18. Zagrożenia dla demokracji

- Zagrożenia dla współczesnej demokracji:

- populizm i demagogia;
- alienacja władzy;
- centralizacja władzy;
- korupcja;
- anomia polityczna;
- niski poziom kultury politycznej.
- Cechy państwa totalitarnego.
- Cechy państwa autorytarnego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: totalitaryzm, autorytaryzm, populizm, demagogia, propaganda, indoktrynacja, terror, cenzura;
- rozpoznaje przejawy zagrożeń dla funkcjonowania demokracji;
- porównuje specyfikę państwa autorytarnego i totalitarnego.

Treści nauczania:

19. Niezachodnie reżimy demokratyczne

- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Wielonarodowym Państwie Boliwia.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Republice Indii.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Republice Południowej Afryki.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Republice Singapuru.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie reżim polityczny;
- przedstawia niezachodnie reżimy demokratyczne lub hybrydowe.

Treści nauczania:

20. Niezachodnie reżimy niedemokratyczne

- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Arabii Saudyjskiej.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego na Białorusi.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Chinach.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej.
- Funkcjonowanie reżimu politycznego w Turkmenistanie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia niezachodnie reżimy niedemokratyczne.

Treści nauczania:

21. Klientelizm w literaturze przedmiotu

- Cechy klientelizmu: +
 - dobrowolność;
 - trwałość;
 - wzajemność;

- partykularyzm.
- Znaczenie klientelizmu w sprawowaniu władzy na podstawie wybranej literatury.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: klientelizm, partykularyzm;
- wykazuje znaczenie klientelizmu w sprawowaniu władzy na podstawie literatury (np. rozdziału VIII i XIII pracy Nierówna przyjaźń. Układy klientalne w perspektywie historycznej Antoniego Mączaka lub rozdziału IV pracy Demokracja Charlesa Tilly'ego i artykułu Klany, kliki i zawłaszczony państwa Janine R. Wedel).

IX. Sprawowanie władzy w Rzeczypospolitej Polskiej

Gatunek ludzki ulepszył wszystko, z wyjątkiem samych ludzi.

Adlai Stevenson

Treści nauczania:

1. Modele polityki gospodarczej państwa

- Finanse publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej: +
 - środki publiczne;
 - dochody publiczne;
 - środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej;
 - przeznaczenie środków publicznych: wydatki publiczne i rozchody publiczne;
 - podmioty sektora finansów publicznych.
- Główne cele polityki gospodarczej. +
- Modele polityki gospodarczej państwa w zależności od zakresu interwencji państwa:
 - neoliberalna gospodarka rynkowa;
 - społeczna gospodarka rynkowa;
 - socjaldemokratycznie korygowana gospodarka rynkowa (model skandynawski) – państwo opiekuńcze.
- Rodzaje polityk publicznych: rozwoju, gospodarcza, rynku pracy, innowacyjna, edukacyjna, ochrony zdrowia, rodzinna, regionalna i inne.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: finanse publiczne, polityka publiczna;
- charakteryzuje system finansów publicznych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wymienia główne cele polityki gospodarczej państwa;
- przedstawia modele polityki gospodarczej państwa;
- przedstawia rodzaje polityk publicznych.

Treści nauczania:

2. Budżet państwa polskiego

- Dochody podatkowe i niepodatkowe budżetu państwa.
- Przeznaczenia wydatków budżetu państwa.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia źródła dochodów budżetu centralnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia kierunki wydatków budżetowych.

Treści nauczania:

3. 3Dochody jednostek samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej

- Źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - dochody własne;
 - subwencje ogólne;
 - dotacje celowe z budżetu państwa.
- Główne kierunki wydatków w gminie: oświata, pomoc społeczna, administracja publiczna, gospodarka komunalna i ochrona środowiska, transport i łączność, kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, rolnictwo i łowiectwo, gospodarka mieszkaniowa, kultura fizyczna, bezpieczeństwo publiczne, obsługa długu publicznego i inne.
- Budżet naszej gminy/powiatu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia, jakie są w Rzeczypospolitej Polskiej źródła dochodów samorządu terytorialnego;
- przedstawia główne kierunki wydatków w poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego;
- znajduje i analizuje informacje na temat dochodów i wydatków własnej gminy oraz powiatu.

Treści nauczania:

4. Strategia rozwoju gospodarczego Polski

- Założenia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – uchwała Rady Ministrów z 2017 roku.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje dokumenty związane ze strategią rozwoju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

5. Polityka rozwoju regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej

- Modele polityki rozwoju regionalnego;
 - wsparcia ośrodków wzrostu;
 - wyrównywania różnic międzyregionalnych.
- Założenia realizacji polityki rozwoju regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej – w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia różne modele polityki rozwoju regionalnego;
- przedstawia założenia realizacji polityki rozwoju regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

6. Polityka przemysłowa i gospodarki żywnościowej w Rzeczypospolitej Polskiej

- Założenia i wybrane rozwiązania polityki przemysłowej w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Założenia i wybrane rozwiązania polityki w zakresie gospodarki żywnościowej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia założenia i wybrane rozwiązania polityki przemysłowej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia założenia i wybrane rozwiązania polityki w zakresie gospodarki żywnościowej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

7. Polityka ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego w Rzeczypospolitej Polskiej

- Działania państwa na rzecz ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia działania państwa na rzecz ochrony środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

8. Polityka państwa na rynku pracy w Rzeczypospolitej Polskiej

- Polityka państwa na rynku pracy w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Środki aktywne wykorzystywane przez politykę państwa na rynku pracy:
 - usługi publicznych służb zatrudnieniowych;
 - szkolenie zawodowe;
 - programy dla młodzieży kończącej edukację szkolną, która pragnie podjąć pracę;
 - subwencjonowanie zatrudnienia;
 - środki dla aktywizacji zawodowej inwalidów.
- Środki pasywne:
 - zasiłki dla bezrobotnych.
 - wcześniejsze emerytury spowodowane sytuacją na rynku pracy.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia politykę państwa na rynku pracy w Rzeczypospolitej Polskiej;
- rozróżnia formy polityki aktywnej oraz świadczeń socjalnych dla bezrobotnych.

Treści nauczania:

9. Polityka prorodzinna w Rzeczypospolitej Polskiej

- Działania państwa w sferze polityki prorodzinnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - Program „Rodzina 500+”.
 - Program „Dobry Start”.
 - Program „Maluch+”.
 - Karta Dużej Rodziny.
 - Świadczenia rodzinne.
 - Fundusz alimentacyjny.
 - Opieka zastępcza nad dzieckiem.
 - Adopcja.
 - Program „Za życiem”.

- Analiza polityki prorodzinnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia działania państwa w sferze polityki prorodzinnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- dokonuje analizy polityki prorodzinnej.

Treści nauczania:

10. Polityka państwa wobec osób starszych w Rzeczypospolitej Polskiej

- Analiza procesu „starzenia się społeczeństwa”.
- Główne założenia polityki państwa wobec osób starszych w Rzeczypospolitej Polskiej: Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność.
- Zasada solidaryzmu społecznego w ubezpieczeniach społecznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wykazuje aktualność kwestii „starzenia się społeczeństwa”;
- przedstawia główne założenia polityki państwa wobec osób starszych;
- wyjaśnia zasadę solidaryzmu społecznego w ubezpieczeniach społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

11. Polityka kulturalna w Rzeczypospolitej Polskiej

- Zadania Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. +
- Znaczenie narodowych instytucji kultury w Rzeczypospolitej Polskiej (muzea, teatry, filharmonie, orkiestry, centra kultury, sztuki, techniki, muzyki, instytuty, ośrodki badań, zamki i inne).

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wymienia zadania Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- przedstawia działania państwa w zakresie polityki kulturalnej;
- wykazuje znaczenie narodowych instytucji kultury w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

12. Rozwój społeczeństwa informacyjnego w Polsce

- Charakterystyka społeczeństwa informacyjnego.
- Blaski i cienie społeczeństwa informacyjnego.
- Uwarunkowania rozwoju społeczeństwa informacyjnego.
- Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej – cele i kierunki działań.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie społeczeństwo informacyjne;
- analizuje cechy charakterystyczne społeczeństwa informacyjnego;
- analizuje uwarunkowania rozwoju społeczeństwa informacyjnego;
- przedstawia strategię rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

13. Polityka państwa w dziedzinie nauki i innowacji

- Założenia polityki państwa w dziedzinie nauki i innowacji w Rzeczypospolitej Polskiej – filary strategii:
 - zmiany systemowe w nauce i szkolnictwie wyższym;
 - partnerstwo nauki z biznesem;
 - społeczna odpowiedzialność nauki.
- Cele polityki innowacyjnej.+

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia założenia polityki państwa w dziedzinie nauki i innowacji w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wymienia cele polityki innowacyjnej.

Treści nauczania:

14. Relacje państwo – Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej

- Modele relacji państwo – Kościół;
 - państwa wyznaniowe – kościoły państwowe;
 - państwa świeckie;
 - państwa świeckie w wersji separacji przyjaznej – zasada równouprawnienia Kościołów w relacji do państwa.
- Ustrojowe zasady relacji państwo – Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - zasada równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych;
 - zasada bezstronności władz publicznych wobec przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, z zapewnieniem swobody uzewnętrzniania ich w życiu publicznym;

- zasada poszanowania autonomii i niezależności państwa oraz Kościołów i innych związków wyznaniowych, każdego w swoim zakresie, wraz z zasadą ich „współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego”;
- zasada partnerskiej regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim w formie umowy międzynarodowej ze Stolicą Apostolską i ustaw, a z innymi związkami wyznaniowymi w formie ustaw.
- Stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z Kościołem katolickim.
- Stosunki Rzeczypospolitej Polskiej ze związkami wyznaniowymi.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie konkordat;
- przedstawia modele relacji państwo – Kościół;
- wyjaśnia ustrojowe zasady relacji państwo – Kościoły w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z Kościołem katolickim (na podstawie przepisów konkordatu) oraz wybranym związkiem wyznaniowym (na podstawie ustawy).

Treści nauczania:

15. Instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego w Rzeczypospolitej Polskiej

- Zadania instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej;
 - Policja;
 - służby specjalne (Agencja Wywiadu, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Służba Wywiadu Wojskowego, Służba Kontrwywiadu Wojskowego);
 - Straż Graniczna;
 - Służba Celna;
 - Służba Ochrony Państwa;
 - Państwowa i Ochotnicza Straż Pożarna;
 - struktury Obrony Cywilnej;
 - służby ratownicze.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia zadania poszczególnych instytucji ze sfery bezpieczeństwa wewnętrznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

16. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej;
 - cele w zakresie bezpieczeństwa;
 - potencjał strategiczny;
 - środowisko bezpieczeństwa;
 - koncepcja działań i przygotowań strategicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia główne założenia Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

X. Kontrola władzy

Każda władza deprawuje, a władza absolutna deprawuje absolutnie.

Lord Acton

Treści nauczania:

1. Formy wyrażania opinii publicznej

- Formy artykułowania opinii publicznej wpływające na funkcjonowanie władz:
 - udział w wyborach i referendach;
 - wyniki sondaży opinii publicznej;
 - wypowiedzi i oświadczenia w mediach;
 - strajki, bojkoty, blokady itp.;
 - demonstracje, manifestacje, pochody itp.;
 - listy, petycje itp.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wykazuje możliwość wpływu opinii publicznej i zachowań politycznych społeczeństwa na decyzje polityczne władz różnego szczebla.

Treści nauczania:

2. Funkcja kontrolna mediów

- Media jako tzw. czwarta władza – formy i przykłady kontroli władzy przez media.
- Współczesne przykłady ograniczania praw mediów.
- Zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Blaski i cienie kształtowania przez media opinii publicznej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- podaje przykłady kontroli władzy przez media;
- analizuje – na współczesnych przykładach – przypadki ograniczania praw mediów;
- wyjaśnia rolę Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wykazuje, że poziom krytycyzmu mediów często zależy od ich orientacji politycznej.

Treści nauczania:

3. Immunitet poselski i senatorski

- Rodzaje immunitetu poselskiego i senatorskiego w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - immunitet materialny (nieodpowiedzialności);
 - immunitet formalny (nietykalności).
- Analiza zalet i wad immunitetu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: immunitet formalny, immunitet materialny;
- rozróżnia formy immunitetu (formalny, materialny);
- analizuje wady i zalety tych instytucji.

Treści nauczania:

4. Opozycja polityczna

- Funkcje opozycji politycznej w systemie politycznym;
 - proponowanie alternatyw politycznych;
 - artykułowanie i promowanie interesów i poglądów wyborców;
 - proponowanie decyzji alternatywnych wobec podejmowanych przez rząd;
 - poprawa parlamentarnych procedur decyzyjnych poprzez debatę, namysł i sprzeciw;
 - prześwietlanie projektów ustaw i budżetu, proponowanych przez rząd;
 - nadzorowanie rządu i administracji;
 - poprawianie stabilizacji, legitymizacji, rozliczalności i przejrzystości procesu politycznego.
- Uprawnienia opozycji parlamentarnej w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Rodzaje opozycji politycznej:
 - opozycja parlamentarna; opozycja prosystemowa, opozycja radykalna, opozycja antysystemowa;
 - opozycja pozaparlamentarna.
- Analiza problemu ograniczania praw opozycji.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: opozycja polityczna, „gabinet cieni”, kohabitacja,
- wyjaśnia funkcje opozycji politycznej w systemie politycznym;
- przedstawia procedury, które służą opozycji do kontroli działań rządu;
- rozróżnia podstawowe rodzaje opozycji;
- analizuje – na współczesnych przykładach – przypadki ograniczania jej praw;
- rozważa kwestię trafności dyskursu opozycji dotyczącego ograniczania jej praw.

Treści nauczania:

5. Państwo prawne

- Zasada praworządności.
- Geneza państwa prawa.
- Gwarancje rządów prawa:
 - ustrojowe;
 - legislacyjne;
 - proceduralne.
- Konstytucyjne zasady organizacji i działania sądów w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - zasada niezależności sądów;
 - zasada niezawisłości sędziów;
 - zasada instancyjności;

- zasada kolegialności;
- zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości;
- zasada prawa do sprawiedliwego sądu;
- zasada jawności postępowania;
- zasada prawa do obrony;
- zasada domniemania niewinności;
- zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy”.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: praworządność, legalizm, niezawisłość;
- wyjaśnia zasadę praworządności;
- przedstawia genezę i zasady państwa prawnego;
- przedstawia zasady organizacji i funkcjonowania władzy sędziowskiej.

Treści nauczania:

6. Krajowa Rada Sądownictwa i Sąd Najwyższy w Rzeczypospolitej Polskiej

- Konstytucyjna rola Krajowej Rady Sądownictwa w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Kompetencje Krajowej Rady Sądownictwa.
- Konstytucyjna rola Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Struktura wewnętrzna Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - Izba Cywilna;
 - Izba Karna;
 - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych;
 - Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych;
 - Izba Dyscyplinarna.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wykazuje rolę Krajowej Rady Sądownictwa w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wymienia kompetencje Krajowej Rady Sądownictwa;
- wykazuje rolę Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia strukturę Sądu Najwyższego.

Treści nauczania:

7. Sądy administracyjne w Rzeczypospolitej Polskiej

- Funkcje sądów administracyjnych:
 - kontrola działalności administracji publicznej;
 - rozstrzyganie sporów kompetencyjnych i o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego.
- Rodzaje sądów administracyjnych:
 - Naczelny Sąd Administracyjny;
 - wojewódzkie sądy administracyjne.
- Struktura Naczelnego Sądu Administracyjnego:
 - Organy NSA: Prezes NSA, Zgromadzenie Ogólne Sędziów NSA, Kolegium NSA;

- Izby NSA: Izba Finansowa, Izba Gospodarcza, Izba Ogólnoadministracyjna.
- Kompetencje Naczelnego Sądu Administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie skarga kasacyjna;
- wyjaśnia rolę sądownictwa administracyjnego w kontroli decyzji władz;
- przedstawia strukturę Naczelnego Sądu Administracyjnego;
- przedstawia rolę NSA w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

8. Trybunał Konstytucyjny w Rzeczypospolitej Polskiej

- Znaczenie sądownictwa konstytucyjnego dla państwa prawa.
- Przykłady orzeczeń (wyroków i postanowień) Trybunału Konstytucyjnego.
- Moc wiążąca orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego. +

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wykazuje znaczenie sądownictwa konstytucyjnego dla państwa prawa;
- przedstawia działania Trybunału Konstytucyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej, odwołując się do przykładów rozstrzygniętych przez niego spraw.

Treści nauczania:

9. Najwyższa Izba Kontroli w Rzeczypospolitej Polskiej

- Zasady funkcjonowania Najwyższej Izby Kontroli w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - zasada kolegialności;
 - zasada podległości Sejmowi;
 - zasada legalności;
 - zasada obiektywizmu.
- Kryteria kontroli: legalność, rzetelność, gospodarność, celowość.
- Analiza wyników wybranej kontroli przeprowadzonej przez NIK.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- uzasadnia znaczenie Najwyższej Izby Kontroli w Rzeczypospolitej Polskiej, odwołując się do wyników wybranej kontroli przeprowadzonej przez tę instytucję.

Treści nauczania:

10. Odpowiedzialność konstytucyjna

- Podmioty ponoszące odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu za naruszenie Konstytucji RP lub ustawy w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Prezes Rady Ministrów, członkowie Rady Ministrów, Prezes NBP, Prezes NIK, członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych, posłowie i senatorowie.
- Procedury egzekwowania odpowiedzialności konstytucyjnej w Rzeczypospolitej Polskiej:

- postawienie w stan oskarżenia;
- postępowanie;
- orzeczenia.
- procedury egzekwowania odpowiedzialności konstytucyjnej w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: odpowiedzialność konstytucyjna, delikt konstytucyjny, impeachment;
- charakteryzuje przedmiot i zakres odpowiedzialności konstytucyjnej;
- przedstawia procedury egzekwowania odpowiedzialności konstytucyjnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia procedury egzekwowania odpowiedzialności konstytucyjnej w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

XI. System prawa w Rzeczypospolitej Polskiej

Ignorantia iuris nocet.

Treści nauczania

1. Źródła norm prawnych

- Źródła norm w systemach prawnych;
 - prawo zwyczajowe;
 - prawo precedensowe;
 - prawo religijne;
 - prawo pozytywne.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- rozróżnia źródła, z których wywodzą się normy w różnych systemach prawnych (prawo zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne).

Treści nauczania:

2. Rodzaje prawa

- Zasady systemu prawnego:
 - zasada hierarchiczności;
 - zasada spójności;
 - zasada zupełności.
- Luki prawne.
- Funkcje prawa: +
 - funkcja stabilizacyjna;
 - funkcja dynamizująca;
 - funkcja ochronna;
 - funkcja organizacyjna.
- Rodzaje prawa:

- prawo międzynarodowe, krajowe, miejscowe;
- prawo prywatne i publiczne;
- prawo materialne i formalne;
- prawo cywilne, karne i administracyjne;
- prawo pisane i niepisane.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym oraz pojęcie luki prawnej;
- rozpoznaje rodzaje prawa (międzynarodowe, krajowe, miejscowe; prywatne, publiczne; materialne, formalne; cywilne, karne, administracyjne; pisane, niepisane).

Treści nauczania:

3. Ustawodawstwo w Rzeczypospolitej Polskiej

- Tryb zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.
- Procedura ustawodawcza.
- Tryb legislacyjny ustawy budżetowej.
- Tryb legislacyjny tzw. pilnych projektów ustaw.
- Analiza porównawcza procesów legislacyjnych ustaw w Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- porównuje ścieżkę legislacyjną wymaganą do zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, tworzenia ustaw, ustawy budżetowej i projektów uznanych za pilne.

Treści nauczania:

4. Zależności między aktami prawnymi w Rzeczypospolitej Polskiej

- Polska procedura traktatowa – procedury przedratyfikacyjne umów międzynarodowych w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Analiza zależności między rozporządzeniami a ustawami w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Analiza zależności między zarządzeniami a uchwałami organów stanowiących samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie ratyfikacja;
- przedstawia różne procedury przedratyfikacyjne w przypadku ratyfikowanych umów międzynarodowych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wskazuje zależności między rozporządzeniami a ustawami oraz zarządzeniami a uchwałami (w przypadku aktów prawa miejscowego) w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

5. Akty prawne niebędące źródłami prawa w Rzeczypospolitej Polskiej

- Akty prawne niebędące źródłami prawa.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wymienia obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej akty prawne niebędące źródłami prawa i wyjaśnia ich specyfikę.

Treści nauczania:

6. Prawo unijne a krajowe

- Zależności między prawem unijnym i krajowym.
- Formy prawa wtórnego Unii Europejskiej i ich miejsce w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia zależności między prawem unijnym i krajowym;
- przedstawia formy prawa wtórnego Unii Europejskiej i ich miejsce w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

7. Struktura sądów powszechnych w Rzeczypospolitej Polskiej

- Sąd rejonowy – wydziały:
 - wydział cywilny;
 - wydział karny;
 - wydział rodzinny i nieletnich;
 - wydział pracy i ubezpieczeń społecznych;
 - wydział gospodarczy;
 - wydział ksiąg wieczystych.
- Sąd okręgowy – wydziały:
 - wydział cywilny;
 - wydział karny;
 - wydział pracy i ubezpieczeń społecznych;
 - wydział gospodarczy;
 - wydział kontroli danych telekomunikacyjnych, pocztowych i internetowych.
- Sąd apelacyjny – wydziały:
 - wydział cywilny;
 - wydział karny;
 - wydział pracy i ubezpieczeń społecznych.
- Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez sądy wojskowe w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Struktura sądownictwa wojskowego:
 - wojskowe sądy okręgowe;
 - wojskowe sądy garnizonowe.
- Organy sądów wojskowych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia strukturę właściwego ze względu na własne miejsce zamieszkania sądu rejonowego, okręgowego oraz apelacyjnego (na podstawie aktualnego informatora prawniczego);
- wykazuje specyfikę i dwuinstancyjność sądownictwa wojskowego.

Treści nauczania:

8. Prawo cywilne w Rzeczypospolitej Polskiej

- Instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - ograniczona i pełna zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej;
 - rodzaje ubezwłasnowolnienia (całkowite, częściowe);
 - elementy oświadczenia woli (wewnętrzny akt woli i uzewnętrzniony akt woli);
 - osoba prawna;
 - forma czynności prawnych (dorożumiana, szczególna, ustna).

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej (ograniczona i pełna zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej; ubezwłasnowolnienie; oświadczenie woli; osoba prawna; czynności prawne i ich forma).

Treści nauczania:

9. Prawo rzeczowe w Rzeczypospolitej Polskiej

- Instytucje prawne prawa rzeczowego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - rodzaje współwłasności (łączna i ułamkowa);
 - ruchomość i nieruchomości;
 - użytkowanie wieczyste;
 - użytkowanie;
 - posiadanie samoistne i zależne;
 - służebność;
 - zastaw;
 - hipoteka.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: współwłasność, ruchomość, nieruchomości, użytkowanie, posiadanie, służebność, zastaw, hipoteka;
- wyjaśnia instytucje prawne prawa rzeczowego w Rzeczypospolitej Polskiej (współwłasność łączna i ułamkowa; ruchomość i nieruchomości; użytkowanie wieczyste, użytkowanie, posiadanie, służebność, zastaw, hipoteka).

Treści nauczania:

10. Prawo spadkowe w Rzeczypospolitej Polskiej

- Instytucje prawne prawa spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - zasady dziedziczenia ustawowego – krąg spadkobierców;
 - przesłanki ważności testamentu;

- formy testamentu:
 - testament zwykły (testament własnoręczny, testament sporządzony w formie aktu notarialnego, spadkodawca w obecności dwóch świadków oświadcza swoją wolę ustnie wobec organów gminy);
 - testament szczególny (testament ustny, testament podróżny – na polskich statkach morskich lub powietrznych, testament wojskowy);
- sposoby przyjęcia spadku.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia instytucje prawne prawa spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

11. Kazusy prawne

- Analiza kazusów z zakresu prawa rzeczowego.
- Analiza kazusów z zakresu prawa spadkowego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje kazusy z zakresu prawa rzeczowego i spadkowego.

Treści nauczania:

12. Prawo zobowiązaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej

- Instytucje prawne prawa zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - o źródła zobowiązań;
 - o wierzytelność i dług;
 - o wykonanie zobowiązań i skutki niewykonania zobowiązań umownych;
 - o rodzaje odpowiedzialności cywilnej (odpowiedzialność kontraktowa, odpowiedzialność deliktowa).

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: zobowiązanie, wierzytelność, wierzyciel, dłużnik, odpowiedzialność cywilna;
- wyjaśnia instytucje prawne prawa zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

13. Umowa najmu lokalu

- Umowa najmu lokalu (mieszkalnego, użytkowego).
- Obowiązki najemcy i wynajmującego.
- Rozwiązanie umowy najmu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- znajduje wzory umów najmu lokalu;
- przedstawia konieczne elementy umowy najmu i elementy korzystne dla wynajmującego i najemcy.

Treści nauczania:

14. Prawo pracy w Rzeczypospolitej Polskiej

- Tryb powstawania stosunku pracy:
 - stosunki pracy powstające na podstawie umowy o pracę;
 - stosunki pracy na podstawie powołania;
 - stosunki pracy na podstawie wyboru;
 - stosunki pracy na podstawie mianowania;
 - stosunki pracy na podstawie spółdzielczej umowy o pracę.
- Rodzaje umowy o pracę w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - umowa zawarta na okres próbny;
 - umowa zawarta na czas nieokreślony;
 - umowa zawarta na czas określony;
 - umowa zawarta na czas wykonania określonej pracy.
- Rodzaje umów cywilnoprawnych:
 - umowa o dzieło;
 - umowa zlecenia.
- Blaski i cienie umów cywilnoprawnych.
- Prowadzenie jednoosobowej działalności gospodarczej.
- Sposoby rozwiązania umowy o pracę:
 - na mocy porozumienia stron;
 - skutek wypowiedzenia umowy przez jedną ze stron, z zachowaniem okresu wypowiedzenia;
 - skutek oświadczenia jednej ze stron o rozwiązaniu umowy bez wypowiedzenia;
 - z upływem czasu, na który była zawarta lub z dniem ukończenia pracy, dla której wykonania była zawarta.
- Rodzaje urlopów:
 - urlop wypoczynkowy;
 - urlop na żądanie;
 - urlop bezpłatny;
 - urlop specjalny.
- Prawa pracownicze:
 - prawo do swobodnie wybranej pracy;
 - swoboda nawiązywania stosunków pracy;
 - prawo do poszanowania godności;
 - zasada równości praw pracowniczych;
 - prawo do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę jednakowej wartości;
 - zakaz dyskryminacji (nie wolno dyskryminować pracowników ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie,

orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy);

- prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę;
- prawo do wypoczynku;
- prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy;
- obowiązek zaspokojenia potrzeb bytowych, socjalnych i kulturalnych pracowników;
- obowiązek ułatwiania pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- prawo do tworzenia organizacji (w celu reprezentacji i obrony swoich praw i interesów) i przystępowania do tych organizacji.
- **Obowiązki pracownicze:**
 - pracownik jest obowiązany wykonywać pracę sumiennie i starannie oraz stosować się do poleceń przełożonych, które dotyczą pracy;
 - przestrzegać czasu pracy ustalonego w zakładzie pracy;
 - przestrzegać regulaminu pracy i ustalonego w zakładzie pracy porządku;
 - przestrzegać przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, a także przepisów przeciwpożarowych;
 - dbać o dobro zakładu pracy, chronić jego mienie oraz zachować w tajemnicy informacje, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę;
 - przestrzegać tajemnicy określonej w odrębnych przepisach;
 - przestrzegać w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie stosunek pracy;
- wyjaśnia instytucje prawne prawa pracy w Rzeczypospolitej Polskiej;
- porównuje sytuację jednostki wynikającą z różnych form zatrudniania: umowa
 - pracę, umowy cywilnoprawne, prowadzenie działalności gospodarczej osoby fizycznej;
- znajduje wzory umów zlecenia i umów o dzieło; przedstawia konieczne ich elementy i elementy korzystne dla zleceniobiorcy i autora dzieła.

Treści nauczania:

15. Prawo rodzinne w Rzeczypospolitej Polskiej

- Mażeńskie ustroje majątkowe:
 - ustrój wspólności majątkowej;
 - umowne ustroje majątkowe;
 - przymusowa rozdzielność majątkowa.
- Instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - intercyza;
 - rozwód;
 - separacja;
 - pokrewieństwo i powinowactwo;

- przysposobienie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: intercyza, rozwód, separacja, powinowactwo, przysposobienie;
- wyjaśnia instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Treści nauczania:

16. Postępowanie cywilne w Rzeczypospolitej Polskiej

- Zasady postępowania cywilnego:
 - zasada prawdy;
 - zasady dyspozycyjności;
 - zasada kontradiktoryjności;
 - zasada koncentracji materiału dowodowego;
 - zasada równości stron;
 - zasada bezpośredniości;
 - zasada swobodnej oceny dowodów;
 - zasada ustności i pisemności;
 - zasada formalizmu dowodowego.
- Pozew w sprawie cywilnej wg wzoru.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia podstawowe zasady postępowania cywilnego;
- pisze pozew w sprawie cywilnej.

Treści nauczania:

17. Apelacje w Rzeczypospolitej Polskiej

- Warunki wnoszenia apelacji. +
- Analiza wzorów apelacji.
- Nadzwyczajne środki zaskarżenia – warunki rozpatrywania przez Sąd Najwyższy skargi kasacyjnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia warunki wnoszenia apelacji;
- znajduje wzory apelacji i je analizuje;
- przedstawia, w jakich sytuacjach Sąd Najwyższy w Rzeczypospolitej Polskiej może rozpoznać pozytywnie skargę kasacyjną.

Treści nauczania:

18. Prawo karne w Rzeczypospolitej Polskiej

- Zasady prawa karnego:
 - zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy” (nullum crimen sine lege);
 - zasada odpowiedzialności karnej za czyn;
 - zasada winy;
 - zasada humanitaryzmu kary;

- zasada indywidualizacji kary;
- zasada preferencji kar i środków nieizolacyjnych;
- zasada uwzględniania stopnia winy;
- zasada uwzględniania stopnia społecznej szkodliwości czynu;
- zasada uwzględniania prewencji ogólnej i indywidualnej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: przestępstwo, wykroczenie, zbrodnia, występki, wina, kara;
- stosuje w analizie przypadku podstawowe instytucje prawa karnego w Rzeczypospolitej Polskiej (odpowiedzialność za wykroczenie i karna, wykroczenie a przestępstwo, występki a zbrodnia; wina i kara; zasada domniemania niewinności; prawo do obrony; wyłączenie odpowiedzialności karnej).

Treści nauczania:

19. Kary i środki karne w Rzeczypospolitej Polskiej

- Rodzaje kar:
 - kara grzywny;
 - kara ograniczenia wolności;
 - kara pozbawienia wolności;
 - kara dożywotniego pozbawienia wolności.
- Środki karne:
 - pozbawienie praw publicznych;
 - zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej;
 - zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi;
 - zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu;
 - zakaz wstępu na imprezę masową;
 - zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych;
 - nakaz okresowego opuszczania lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;
 - zakaz prowadzenia pojazdów;
 - świadczenia pieniężne;
 - podanie wyroku do publicznej wiadomości.
- Uwarunkowania i okoliczności przy orzekaniu kary przez sąd.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia kary i środki karne unormowane w Kodeksie wykroczeń i Kodeksie karnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wymienia okoliczności, jakie musi uwzględnić sąd orzekając karę.

Treści nauczania:

20. Przestępstwa i wykroczenia w Rzeczypospolitej Polskiej

- Formy udziału w popełnianiu przestępstwa:
 - sprawstwo;
 - współsprawstwo;
 - podżeganie;
 - pomocnictwo.
- Rodzaje przestępstw ze względu na stopień społecznej szkodliwości:
 - zbrodnie;
 - występki.
- Rodzaje przestępstw ze względu na formę winy:
 - przestępstwa umyśle;
 - przestępstwa nieumyślne.
- Rodzaje przestępstw ze względu na formę czynu:
 - przestępstwa z działania;
 - przestępstwa z zaniechania.
- Rodzaje przestępstw ze względu na znamię skutku:
 - przestępstwa materialne;
 - przestępstwa formalne.
- Rodzaje przestępstw ze względu na tryb ścigania:
 - przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego;
 - przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego.
- Wybrane przestępstwa: +
 - fałszerstwo dokumentów;
 - używanie nielegalnego oprogramowania komputerowego;
 - groźba karalna;
 - kradzież;
 - kradzież z włamaniem;
 - nieudzielenie pomocy;
 - prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości;
 - spowodowanie wypadku drogowego;
 - zgwałcenie;
 - rozbój;
 - udział w bójce lub pobiciu;
 - uszkodzenie ciała;
 - zabójstwo.
- Przykłady wykroczeń przeciwko osobie, zdrowiu i mieniu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia formy udziału w popełnianiu przestępstwa;

- wskazuje specyfikę poszczególnych rodzajów wykroczeń oraz przestępstw w Rzeczypospolitej Polskiej;
- przedstawia specyfikę wybranych przestępstw.

Treści nauczania:

21. Procesowa rola prokuratora w Rzeczypospolitej Polskiej

- Przykłady przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego i prywatnego w Rzeczypospolitej Polskiej.
- Rola prokuratora w procesie karnym:
 - prowadzenie śledztwa i nadzorowanie dochodzenia;
 - oskarżyciel publiczny;
 - rzecznik interesu społecznego.
- Rola oskarżyciela posiłkowego w procesie karnym;
 - zadawanie pytań przesłuchiwanym przez sąd: oskarżonemu, świadkom, biegłym;
 - zgłaszanie wniosków dowodowych;
 - przeglądanie akt sprawy sądowej i sporządzanie odpisów;
 - przemawianie na zakończenie przewodu sądowego;
 - wnoszenie apelacji do wyroku.
- Prywatny akt oskarżenia wg wzoru.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- podaje przykłady przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego i prywatnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wyjaśnia rolę prokuratora i oskarżyciela posiłkowego;
- pisze przykładowy akt oskarżenia prywatnego.

Treści nauczania:

22. Kara

- Cele kary:
 - prewencja szczególna (indywidualna);
 - prewencja ogólna (generalna);
 - sprawiedliwa odpłata.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- rozważa traktowanie kary jako odpłaty, sposobu resocjalizacji i oddziaływania na społeczeństwo.

Treści nauczania:

23. Arbitraż i mediacje w Rzeczypospolitej Polskiej

- Alternatywne metody rozwiązywania sporów w Rzeczypospolitej Polskiej:
 - arbitraż (sąd polubowny) w postępowaniu cywilnym;
 - mediacja w postępowaniu administracyjnym, cywilnym i karnym.
- Zasady postępowania przed sądem polubownym;

- zasada równouprawnienia stron;
- zasada nieograniczonej dyspozycyjności;
- zasada kontradiktoryjności/sporności;
- zasada prawdy formalnej;
- zasada koncentracji materiału procesowego;
- zasada bezpośredniości;
- zasada ustności;
- zasada formalizmu postępowania;
- zasada poufności.
- Rodzaje mediacji.
- Zasady mediacji:
 - zasada dobrowolności i zakaz wywierania przez mediatora nacisku na strony;
 - zasada poufności;
 - zasada bezstronności;
 - zasada bezpieczeństwa (godności) stron;
 - zasada neutralności;
 - zasada szybkości i efektywności postępowania;
 - zasada czuwania przez mediatora nad zgodnością z prawem porozumienia osiągniętego przez strony.
- Rola mediatora.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: arbitraż, mediacja;
- przedstawia specyfikę alternatywnych metod rozwiązywania sporów w Rzeczypospolitej Polskiej – arbitrażu w postępowaniu cywilnym oraz mediacji w postępowaniu administracyjnym, cywilnym i karnym.

XII. Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa

Uważamy za prawdę oczywistą, że wszyscy ludzie zostali stworzeni jako równi, że każdy został wyposażony przez Stwórcę w niezbywalne Prawa, do których należą: prawo do życia, prawo do wolności oraz do szukania szczęścia.

Thomas Jefferson

Treści nauczania

1. Historyczny rozwój praw człowieka

- Idea praw człowieka.
- Historyczny rozwój praw człowieka – najważniejsze dokumenty.
- Generacje praw człowieka:
 - prawa pierwszej generacji: prawa osobiste i polityczne;
 - prawa drugiej generacji: prawa socjalne, ekonomiczne i kulturalne;

- prawa trzeciej generacji: prawa jednostki do życia w pokoju, do rozwoju, do zdrowego środowiska naturalnego, do korzystania ze źródeł światowego zasobu informacji, do korzystania z osiągnięć współczesnej cywilizacji;
- prawa czwartej generacji: prawa mniejszości do rozwijania własnej kultury, pielęgnowania języka i obyczaju.
- Gwarancje wolności i praw jednostki: materialne i formalne.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia ideę oraz historyczny rozwój praw człowieka;
- rozróżnia generacje praw człowieka, stosując pojęcia praw negatywnych i pozytywnych oraz wskazując na inny stopień ich ochrony;
- przedstawia gwarancje wolności i praw jednostki.

Treści nauczania:

2. Wymiary wolności człowieka

- Prawne aspekty ochrony wolności człowieka. +
- Formy i przykłady urzeczywistnienia wybranej wolności człowieka.
- Konstytucyjne i ustawowe warunki dopuszczalności ograniczania praw człowieka.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: dyskryminacja pozytywna (uprzywilejowanie wyrównawcze);
- wyjaśnia cechy wolności jednostki w aspekcie jej ochrony prawnej;
- przedstawia kwestie urzeczywistnienia wybranej wolności człowieka i stopnia jej ograniczenia związanego z prawami innych osób lub porządkiem publicznym.

Treści nauczania:

3. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

- Katalog praw i wolności Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Europejskiej Konwencji Praw Człowieka).
- Wzór skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wymienia katalog praw i wolności z Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz z protokołów do niej przyjętych;
- pisze według wzoru przykładową skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Treści nauczania:

4. Europejska Karta Socjalna

- Katalog praw i wolności Europejskiej Karty Socjalnej.
- Dylematy związane z prawami socjalnymi i sposobem ich realizacji przez państwo.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wymienia katalog praw i wolności z Europejskiej Karty Socjalnej;

- rozważa dylematy związane z prawami socjalnymi i sposobem ich realizacji przez państwo.

Treści nauczania:

5. System ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych

- System ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych
 - Międzynarodowa Karta Praw Człowieka:
 - Powszechna Deklaracja Praw Człowieka;
 - Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych.
 - Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.
- System kontroli przestrzegania praw człowieka ONZ.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje system ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- wykazuje różnice w ochronie praw na podstawie przepisów Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

Treści nauczania:

6. System ochrony praw człowieka Unii Europejskiej i Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

- Status prawny Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej.
- Zadania i działania Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Ochrona praw człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje system ochrony praw człowieka Unii Europejskiej oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

Treści nauczania:

7. Uniwersalność praw człowieka

- Problem uniwersalności praw człowieka.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia argumenty na rzecz uniwersalności praw człowieka i analizuje zastrzeżenia formułowane przez jej przeciwników.

Treści nauczania:

8. Naruszanie praw człowieka w Rzeczypospolitej Polskiej

- Formy i przykłady naruszania praw człowieka w Polsce.
- Wystąpienie publiczne w sprawie potwierdzonego naruszenia praw lub wolności człowieka w Polsce.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- pozyskuje informacje o przypadkach potwierdzonego naruszenia praw lub wolności człowieka w Rzeczypospolitej Polskiej;
- pisze wystąpienie publiczne w sprawie potwierdzonego naruszenia praw lub wolności człowieka w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

9. Międzynarodowy Trybunał Karny

- Zadania i znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego.
- Zadania i znaczenie Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców.
- Sytuacja uchodźców we współczesnym świecie.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców dla systemu ochrony praw człowieka na świecie;
- przedstawia sytuację uchodźców we współczesnym świecie.

Treści nauczania:

10. Organizacje pozarządowe na rzecz ochrony praw człowieka

- Funkcje organizacji pozarządowych chroniących prawa człowieka:
 - funkcja regulacyjna;
 - funkcja kontrolna;
 - funkcja informacyjna;
 - funkcja promocyjno-edukacyjna.
- Działania wybranych międzynarodowych organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka: cele, programy, akcje, kampanie oraz formy i przykłady ich urzeczywistniania:
 - Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca;
 - Amnesty International;
 - Human Rights Watch;
 - Lekarze bez Granic;
 - Międzynarodowa Helsińska Federacja na rzecz Praw Człowieka;
 - Polska Akcja Humanitarna.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia funkcje organizacji pozarządowych działających na rzecz międzynarodowej ochrony praw człowieka;
- charakteryzuje działania organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka, odnosząc się do przykładów aktywności kilku z nich.

XIII. Ład międzynarodowy

Dyplomacja jest sztuką powstrzymywania się od użycia siły.

Henry Kissinger

Treści nauczania:

1. Ład międzynarodowy

- Typy łańdów międzynarodowych:
 - monocentryczny;
 - dwubiegunowy;
 - policentryczny.
- Historyczne przykłady łańdów międzynarodowych.
- Status supermocarstwa – atrybuty światowych potęg.
- Znaczenie supermocarstw dla kształtowania się łańdów międzynarodowych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: ład międzynarodowy, supermocarstwo, mocarstwo;
- rozróżnia typy łańdów międzynarodowych (monocentryczny, dwubiegunowy, policentryczny), odwołując się do historii XX i XXI wieku;
- określa warunki osiągnięcia przez państwo statusu supermocarstwa;
- przedstawia na przykładach znaczenie supermocarstw dla funkcjonowania łańdów międzynarodowych.

Treści nauczania:

2. Międzynarodowy ład polityczny i gospodarczy

- Zmiany w międzynarodowym ładzie politycznym w XXI wieku.
- Zmiany w międzynarodowym ładzie gospodarczym w XXI wieku – międzynarodowe organizacje gospodarcze.
- Znaczenie strategicznych zasobów naturalnych w polityce międzynarodowej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia zmiany w międzynarodowym ładzie politycznym i gospodarczym w XXI wieku.
- wyjaśnia znaczenie strategicznych zasobów naturalnych w polityce międzynarodowej.

Treści nauczania:

3. Zależności polityczne, gospodarcze i kulturowe pomiędzy państwami

- Czynniki decydujące o pozycji gospodarczej państw na świecie;
 - przemysł – rozwijający się w oparciu o najnowsze technologie;
 - usługi – gospodarka wolnorynkowa stymulująca rynek komercyjny;
 - rolnictwo – szeroko rozwinięta agrokultura;
 - wysoka wydajność i jakość pracy;
 - niskie bezrobocie – tworzenie nowych miejsc pracy;
 - sprawna, nowoczesna organizacja procesów produkcji;
 - wykwalifikowana i kompetentna kadra pracownicza;

- potencjał naukowo-badawczy koncentrujący badania nad technologiami przyszłości;
- obecność złóż i surowców mineralnych;
- sytuacja materialna obywateli;
- poziom produktu krajowego brutto (PKB) na jednego mieszkańca.
- Przyczyny dysproporcji pomiędzy państwami wysoko i słabo rozwiniętymi:
 - przeszłość kolonialna;
 - rozwój demograficzny;
 - postęp technologiczny;
 - zadłużenie.
- Skutki pogłębiających się dysproporcji gospodarczych pomiędzy krajami wysoko rozwiniętymi a krajami słabo rozwiniętymi:
 - może dojść do kryzysu, a nawet do załamania światowej gospodarki, handlu i systemu finansowego;
 - nadmierny przepływ ludności do krajów wysoko rozwiniętych;
 - pogłębienie degradacji środowiska naturalnego w krajach słabo rozwiniętych na skutek rabunkowej gospodarki rolnej i eksploatacji surowców;
 - zagrożenia światowej stabilizacji w wyniku powstawania nowych konfliktów społecznych i zbrojnych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia na przykładach wzajemne zależności polityczne, gospodarcze i kulturowe pomiędzy państwami o różnym poziomie PKB i różnej jego strukturze;
- wyjaśnia znaczenie okresu kolonializmu w tych zależnościach;
- przedstawia mechanizmy i działania, które zmniejszają lub powiększają dysproporcje pomiędzy państwami o różnym poziomie PKB i różnej jego strukturze.

Treści nauczania:

4. Globalizacja w literaturze

- Kwestia globalizacji w literaturze – argumenty globalistów, antyglobalistów i alterglobalistów.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- analizuje kwestię globalizacji na podstawie literatury (np. fragmentów pracy Dżihad kontra McŚwiat Benjamina R. Barbera lub No logo Naomi Klein).

Treści nauczania:

5. Korporacje globalne

- Przykłady korporacji globalnych (transnarodowych).
- Funkcje korporacji globalnych:
 - przemieszczanie zasobów i zdolności produkcyjno-handlowych;
 - pobudzanie wzrostu i efektywności gospodarczej;

- stymulowanie restrukturyzacji;
- aktywizowanie lokalnych zasobów i konkurencji na rynku;
- przekazywanie nowych metod i wzorów;
- wyrównywanie warunków działania;
- integrowanie działalności przedsiębiorstw i gospodarek.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje wpływ globalnych korporacji na współczesną politykę, gospodarkę i społeczeństwo.

Treści nauczania:

6. Regionalne mocarstwa niezachodnie

- Atrybuty pozycji międzynarodowej mocarstw niezachodnich: Chińskiej Republiki Ludowej, Republiki Indii, Federacji Rosyjskiej, Federacyjnej Republiki Brazylii.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wykazuje, że regionalne mocarstwa niezachodnie działają w kierunku wzmocnienia własnej pozycji międzynarodowej, także poprzez organizacje międzynarodowe (BRICS, Szanghajska Organizacja Współpracy).

Treści nauczania:

7. Separatyzmy

- Przykłady i charakter wybranych ruchów separatystycznych w świecie współczesnym.
- Formy działania separatystów.
- Problem separatyzmów w aspekcie prawa międzynarodowego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: separatyzm, autonomia;
- wyjaśnia problem separatyzmów i odnosi go do prawa międzynarodowego;
- wykazuje różnicowanie w reakcjach wspólnoty międzynarodowej wobec poszczególnych separatyzmów.

Treści nauczania:

8. Współczesne konflikty międzynarodowe

- Fazy przebiegu konfliktu międzynarodowego: +
 - wybuch (początek) konfliktu;
 - eskalacja konfliktu;
 - deeskalacja konfliktu;
 - zakończenie konfliktu.
- Podział konfliktów: +
 - ze względu na zasięg i stopień zaangażowania państw: globalne, regionalne, lokalne;

- ze względu na stopień zaangażowania się supermocarstw: wewnętrzne (wewnątrzblokowe), peryferyjne, regionalne, światowe;
- ze względu na ich charakter: międzynarodowe, niemiędzynarodowe.
- Środki odwetowe stosowane w sporach międzynarodowych: +
 - retorsje;
 - represalia;
 - embargo.
- Sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami i państwami:
 - dyplomatyczne metody rozwiązywania sporów: negocjacje (rokowania międzynarodowe), dobre usługi, mediacja, komisje śledcze (komisje badań), koncyliacja (pojednanie), rozstrzyganie sporów przez organizacje międzynarodowe;
 - sądowe metody rozwiązywania sporów: arbitraż międzynarodowy (rozjemstwo międzynarodowe), stałe sądownictwo międzynarodowe.
- Rodzaje sankcji międzynarodowych wg kryterium przedmiotowego: handlowe, finansowe, organizacyjno-prawne, wojskowe, polityczne.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: konflikt międzynarodowy, spór międzynarodowy, konflikt zbrojny, wojna, stan wojny, retorsje, represalia, embargo, rokowania międzynarodowe, dobre usługi, koncyliacja, arbitraż międzynarodowy;
- przedstawia fazy konfliktu międzynarodowego;
- omawia podział konfliktów międzynarodowych;
- wymienia środki odwetowe stosowane w sporach międzynarodowych;
- charakteryzuje na przykładach najczęściej stosowane sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami i państwami;
- wymienia najważniejsze rodzaje sankcji międzynarodowych.

9. Konflikty międzynarodowe i etniczne w Europie

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w nieunijnej części Europy.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- lokalizuje i przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w nieunijnej części Europy;
- wyjaśnia przyczyny konfliktów i ich konsekwencje.

Treści nauczania:

10. Konflikty międzynarodowe i etniczne w azjatyckiej części obszaru poradzieckiego

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w azjatyckiej części obszaru poradzieckiego.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- lokalizuje i przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w azjatyckiej części obszaru poradzieckiego;
- wyjaśnia przyczyny konfliktów i ich konsekwencje.

Treści nauczania:

11. Konflikty międzynarodowe i etniczne na obszarze Środkowego i Dalekiego Wschodu

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w XXI wieku na obszarze Środkowego i Dalekiego Wschodu.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- lokalizuje i przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w XXI wieku na obszarze Środkowego i Dalekiego Wschodu;
- wyjaśnia przyczyny konfliktów i ich konsekwencje.

Treści nauczania:

12. Konflikty międzynarodowe i etniczne na obszarze Afryki i Bliskiego Wschodu

- Miejsca konfliktów międzynarodowych i etnicznych w XXI wieku na obszarze Afryki i Bliskiego Wschodu.
- Przyczyny i konsekwencje konfliktów międzynarodowych i etnicznych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- lokalizuje i przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w XXI wieku na obszarze Afryki i Bliskiego Wschodu;
- wyjaśnia przyczyny konfliktów i ich konsekwencje.

Treści nauczania:

13. Pomoc humanitarna, współpraca rozwojowa, interwencja humanitarna, misja pokojowa

- Formy i przykłady niesienia międzynarodowej pomocy w świecie współczesnym:
 - pomoc humanitarna;
 - współpraca rozwojowa;
 - interwencja humanitarna;
 - misja pokojowa.
- Analiza i ocena skuteczności pomocy ze strony społeczności międzynarodowej.
- Aspekty moralne udzielanej pomocy.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: pomoc humanitarna, współpraca rozwojowa, interwencja humanitarna, misja pokojowa;

- podaje przykłady międzynarodowej pomocy z różnych części świata, oceniając ich skuteczność i aspekty moralne.

Treści nauczania:

14. Współczesny terroryzm międzynarodowy

- Cechy terroryzmu: +
 - stosowanie siły jako metody i techniki działania;
 - wywoływanie poczucia zagrożenia jako bezpośredni cel akcji;
 - spektakularny, pozbawiony skrupułów sposób działania, który ma wywołać jak największy efekt psychologiczny;
 - uderzenie w prestiż państwa i nastawianie się na uzyskanie jak największego rozgłosu.
- Rodzaje ugrupowań terrorystycznych działających w środowisku międzynarodowym: +
 - anarchistyczno-lewicowe;
 - separatystyczno-narodowe;
 - lewacko-ekstremistyczne;
 - narodowowyzwoleńcze;
 - neofaszystowskie;
 - nacjonalistyczne;
 - ekoterrorystyczne;
 - religijno-terrorystyczne.
- Rodzaje działania organizacji terrorystycznych.
- Analiza strategii zwalczania terroryzmu.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia cechy terroryzmu;
- przedstawia rodzaje ugrupowań terrorystycznych działających w środowisku międzynarodowym;
- wyjaśnia przyczyny i sposoby działania terrorystów;
- charakteryzuje strategię zwalczania terroryzmu, wskazując na ich słabe i mocne strony.

Treści nauczania:

15. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

- Geneza i rozwój Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie /OBWE/.
- Cele działania OBWE:
 - zapewnienie bezpieczeństwa zbiorowego i pokoju w Europie;
 - zapewnienie pokojowej współpracy państw członkowskich.
- Struktura organizacyjna OBWE.
- Najważniejsze inicjatywy i działania OBWE w obszarach: polityczno-wojskowym, ludzkim i ekonomicznym.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje genezę OBWE;
- wyjaśnia cele działania OBWE;
- przedstawia strukturę OBWE;
- omawia wymiary działań OBWE.

16. Rada Europy

- Geneza Rady Europy.
- Warunki członkostwa w Radzie Europy. +
- Cele działania Rady Europy: +
 - propagowanie zasad demokracji parlamentarnej;
 - ochrona praw człowieka;
 - ułatwianie współpracy oraz rozwoju społeczno-ekonomicznego państw członkowskich.
- Organy i instytucje Rady Europy.
- Podstawowe dziedziny aktywności Rady Europy: przestrzeganie praw człowieka; problemy społeczne, kultura, oświata, sport, ochrona zdrowia, ochrona środowiska naturalnego, demokracja na szczeblu lokalnym i regionalnym, współpraca prawna pomiędzy państwami członkowskimi.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje warunki powstania Rady Europy;
- wyjaśnia kryteria członkostwa w Radzie Europy;
- przedstawia cele działania Rady Europy;
- omawia strukturę organizacyjną Rady Europy;
- przedstawia najważniejsze działania Rady Europy w poszczególnych dziedzinach jej aktywności.

Treści nauczania:

17. Współpraca regionalna Rzeczypospolitej Polskiej

- Formy współpracy regionalnej, w których uczestniczy Rzeczpospolita Polska:
 - Grupa Wyszehradzka – cele i zadania;
 - Trójkąt Weimarski – cele i zadania.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia cele form współpracy regionalnej, w tym inicjatyw międzynarodowych,

w których uczestniczy Rzeczpospolita Polska.

Treści nauczania:

18. Organizacje regionalne i subregionalne

- Cele organizacji regionalnych i subregionalnych:
 - Wspólnoty Niepodległych Państw;
 - Organizacji Państw Amerykańskich;

- Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej;
- Ligi Państw Arabskich;
- Unii Afrykańskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia cele organizacji regionalnych i subregionalnych o charakterze ogólnym.

Treści nauczania:

19. Inicjatywy międzynarodowe – G7/8, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju /OECD/

- Cele i główne działania inicjatyw międzynarodowych G7/8 i G20.
- Cele i główne działania Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju /OECD/.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia cele i główne działania inicjatyw międzynarodowych G7/8 i G20 oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju.

Treści nauczania:

20. Międzynarodowe organizacje gospodarcze

- Cele międzynarodowych organizacji gospodarczych:
 - Środkowoeuropejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu;
 - Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku;
 - Północnoamerykańskiej Strefy Wolnego Handlu;
 - Organizacji Państw Eksportujących Ropę Naftową.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia cele wybranych międzynarodowych organizacji gospodarczych.

Treści nauczania:

21. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego /NATO/

- Podstawowe zasady funkcjonowania NATO: +
 - zasada solidarności wobec napaści;
 - zasada suwerenności państw członkowskich;
 - zasada jednomyślności i zgody w podejmowaniu najważniejszych decyzji;
 - zasada rozdziału struktury politycznej NATO od zintegrowanej struktury dowodzenia;
 - zasada użycia siły zbrojnej w obronie napadniętego sojusznika;
 - zasada adekwatności.
- Siły zbrojne NATO: +
 - siły reagowania;
 - główne siły obrony;
 - siły wzmocnienia.
- Operacje pokojowe i militarne Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego:

- nazwa operacji;
- zadania;
- obszar działania;
- czas trwania operacji.
- Znaczenie NATO w świecie współczesnym.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia podstawowe zasady funkcjonowania NATO;
- wymienia najważniejsze operacje pokojowe i militarne Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
- wykazuje zmieniającą się rolę tej organizacji od lat 90. XX wieku.

Treści nauczania:

22. Organizacje wyspecjalizowane Organizacji Narodów Zjednoczonych

- Cele działania: Światowej Organizacji Zdrowia, Międzynarodowej Organizacji Pracy, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju, Światowej Organizacji Handlu, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Rozwoju Przemysłowego oraz Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia cele działania organizacji wyspecjalizowanych ONZ.

XIV. Integracja europejska

Europa jest Europą wolnych, niezależnych, suwerennych nacji, które zdecydowały się podzielić swoją suwerennością, mając na uwadze własne interesy oraz wspólne dobro, osiągając wspólnie więcej niż bylibyśmy w stanie osiągnąć indywidualnie. Unia Europejska pozostanie unikalnym połączeniem tego, co międzyrządowe, i tego, co ponadnarodowe.

Taka Europa może, dzięki swojej sile ekonomicznej i politycznej, być supermocarstwem – supermocarstwem, ale nie superpaństwem.

Tony Blair

Treści nauczania:

1. Podstawy jedności europejskiej

- Kulturowe i historyczne podwaliny jedności europejskiej.
- Koncepcje integracji europejskiej: +
 - koncepcja federalistyczna;
 - koncepcja konfederalistyczna;
 - koncepcja funkcjonalna.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie: internacjonalizacja;
- wykazuje kulturowe i historyczne podwaliny jedności europejskiej;
- wyjaśnia koncepcje integracji europejskiej.

Treści nauczania:

2. Etapy integracji europejskiej

- Etapy powojennej integracji europejskiej w aspekcie gospodarczym – najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego:
 - Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (Traktat paryski);
 - Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą i Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Traktaty rzymskie);
 - Traktatu fuzyjnego;
 - Jednolitego Aktu Europejskiego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia etapy powojennej integracji europejskiej (w aspekcie gospodarczym – od strefy wolnego handlu do wspólnego rynku) i najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego.

Treści nauczania:

3. Integracja w ramach Unii Europejskiej

- Integracja w ramach Unii Europejskiej, w aspekcie gospodarczym – najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego:
 - Traktatu o Unii Europejskiej (Traktatu z Maastricht);
 - Traktatu amsterdamskiego;
 - Traktatu z Nicei.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia integrację w ramach Unii Europejskiej (w aspekcie gospodarczym – od wspólnego rynku do unii gospodarczo-walutowej) i najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego.

Treści nauczania:

4. Źródła prawa Unii Europejskiej

- Zasady tworzenia prawa w Unii Europejskiej: +
 - zasada kompetencji powierzonych;
 - zasada subsydiarności;
 - zasada proporcjonalności;
 - zasada równowagi instytucjonalnej;
 - zasada elastyczności (zasada wzmocnionej współpracy);
 - zasada poszanowania tożsamości narodowej państw członkowskich;
 - zasada lojalnej współpracy międzyinstytucjonalnej;
 - zasada równowagi kompetencyjnej;
 - zasada demokratyzmu;

- zasada ograniczonej kompetencji.
- Prawo pierwotne;
 - prawo traktatowe;
 - akty konstytucyjne Rady lub Rady Europejskiej;
 - ogólne zasady prawa;
 - prawo zwyczajowe.
- Prawo wtórne (pochodne);
 - rozporządzenia;
 - dyrektywy;
 - decyzje;
 - zalecenia i opinie.
- Najważniejsze postanowienia Traktatu lizbońskiego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia zasady tworzenia prawa w Unii Europejskiej;
- rozważa kwestię charakteru prawnego Unii Europejskiej – analizując przepisy traktatu z Lizbony;

Treści nauczania:

5. Instytucje Unii Europejskiej

- Instytucje Unii Europejskiej – forma legitymizacji, skład, funkcje/kompetencje;
 - Rada Europejska;
 - Parlament Europejski;
 - Komisja Europejska;
 - Rada Unii Europejskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia zadania Rady Europejskiej i Parlamentu;
- wyjaśnia kwestię legitymizacji obu tych instytucji;
- przedstawia podział kompetencji pomiędzy Komisją i Radą;
- wyjaśnia strukturę Komisji oraz rolę komitetów i grup roboczych Rady.

Treści nauczania:

6. Wymiar sprawiedliwości i spraw wewnętrznych Unii Europejskiej

- Działalność Unii Europejskiej w sferze wymiaru sprawiedliwości.
- Działalność Unii Europejskiej w sferze spraw wewnętrznych.
- Kompetencje Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i sądów wyspecjalizowanych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w sferze wymiaru sprawiedliwości;
- charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w sferze spraw wewnętrznych;
- przedstawia najważniejsze kompetencje instytucji sądowych Unii Europejskiej.

Treści nauczania:

7. Polityka zagraniczna, bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej

- Działalność Unii Europejskiej w sferze:
 - polityki zagranicznej;
 - polityki bezpieczeństwa;
 - polityki obrony.
- Zadania Wysokiego Przedstawiciela Unii Europejskiej do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa.
- Globalna rola Unii Europejskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w sferze polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa i obrony;
- przedstawia pozycję i zadania Wysokiego Przedstawiciela Unii Europejskiej ds. Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa;
- rozważa kwestię globalnej roli Unii Europejskiej.

Treści nauczania:

8. Strefa euro (Euroland)

- Założenia strefy euro – kryteria konwergencji;
 - kryterium stabilności cen – inflacji;
 - kryterium długookresowej stopy procentowej;
 - kryterium deficytu budżetowego;
 - kryterium długu publicznego;
 - kryterium udziału waluty w Europejskim Systemie Walutowym.
- Zadania Europejskiego Banku Centralnego.
- Zadania Europejskiego Systemu Banków Centralnych.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- Wyjaśnia, jakie trzeba spełnić warunki (kryteria konwergencji), aby wejść do strefy euro
- przedstawia zadania Europejskiego Banku Centralnego i Europejskiego Systemu Banków Centralnych.

Treści nauczania:

9. Budżet Unii Europejskiej

- Dochody i wydatki budżetowe Unii Europejskiej.
- Budżet Unii Europejskiej;
 - dochody: cła, opłaty rolne, „zasoby VAT”, „zasoby z tytułu dochodu narodowego brutto”;
 - procedura tworzenia budżetu;
 - wydatki budżetowe: konkurencyjność i spójność, zasoby naturalne (rolnictwo, rozwój obszarów wiejskich, środowisko i rybołówstwo), obywatelstwo, wolność,

bezpieczeństwo i sprawiedliwość, koszty administracyjne, UE na arenie międzynarodowej.

- Zadania Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia dochody i wydatki budżetowe Unii Europejskiej;
- przedstawia procedurę tworzenia budżetu ogólnego;
- charakteryzuje zadania Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.

Treści nauczania:

10. Polityka spójności społecznej i gospodarczej Unii Europejskiej

- Działalność Unii Europejskiej w polityce spójności społecznej i gospodarczej.
- Działalność Unii Europejskiej w polityce konkurencji i ochrony konsumentów.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w polityce spójności społecznej i gospodarczej oraz konkurencji i ochrony konsumentów.

Treści nauczania:

11. Wybrane polityki sektorowe Unii Europejskiej

- Działalność Unii Europejskiej w wybranych politykach sektorowych – polityce:
 - kulturalnej;
 - kształcenia i młodzieży;
 - badań i rozwoju technologicznego;
 - handlowej;
 - rolnej;
 - transportowej;
 - ochrony środowiska;
 - energii;
 - małych i średnich przedsiębiorstw.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia działalność Unii Europejskiej w wybranych politykach sektorowych.

Treści nauczania:

12. Fundusze Unii Europejskiej

- Przeznaczenie funduszy Unii Europejskiej (funduszy strukturalnych).
- Zasady działania funduszy strukturalnych: +
 - zasada subsydiarności;
 - zasada koncentracji;
 - zasada programowania;
 - zasada koordynacji;
 - zasada partnerstwa;
 - zasada dodatkowości;

- zasada komplementarności.
- przykłady wykorzystania funduszy Unii Europejskiej na poziomie regionalnym i centralnym w Rzeczypospolitej Polskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia fundusze Unii Europejskiej;
- podaje przykłady ich wykorzystania na poziomie regionalnym i centralnym w Rzeczypospolitej Polskiej.

Treści nauczania:

13. Skutki członkostwa Polski w Unii Europejskiej

- Analiza i ocena korzyści i kosztów członkostwa Polski w Unii Europejskiej:
 - skutki społeczno-gospodarcze;
 - skutki cywilizacyjno-kulturowe.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- rozważa kwestię skutków członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej, odwołując się do danych statystycznych i wyników badań opinii publicznej.

Treści nauczania:

14. Przyszłość Unii Europejskiej

- Analiza oficjalnych koncepcji kierunków rozwoju Unii Europejskiej. +
- Argumenty na temat przyszłości Unii Europejskiej w aspektach:
 - struktury;
 - zadań;
 - składu członkowskiego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia kierunki rozwoju Unii Europejskiej;
- formułuje argumenty na temat przyszłości Unii Europejskiej.

XV. Polska polityka zagraniczna

Europa potrzebuje Polski, Polska potrzebuje Europy.

Jan Paweł II

Treści nauczania

1. Racja stanu Rzeczypospolitej Polskiej

- Geopolityczne położenie Polski. +
- Racja stanu państwa.
- Wymiary polskiej racji stanu:
 - podejmowanie działań na rzecz utwierdzenia suwerenności i integralności terytorialnej;

- zapewnienie bezpieczeństwa państwa (w wymiarze militarnym, energetycznym itp.);
- utrzymanie narodowej tożsamości;
- wspieranie rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego państwa;
- umacnianie pozycji międzynarodowej Polski na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie (poprzez NATO i UE);
- utrzymywanie dobrych stosunków z sąsiadami.
- Funkcje polityki zagranicznej: +
 - funkcja reprezentacyjno-informacyjna;
 - funkcja integracyjno-adaptacyjna;
 - funkcja negocjacyjno-organizatorska;
 - funkcja koordynacyjna.
- Instrumenty (środki) realizacji polityki zagranicznej: +
 - środki polityczne;
 - środki prawne;
 - środki militarne;
 - środki ekonomiczne;
 - środki psychospołeczne.
- Cele polskiej polityki zagranicznej:
 - zapewnienie suwerenności i integralności terytorialnej państwa polskiego;
 - oparcie bezpieczeństwa narodowego na euroatlantyckich i europejskich strukturach współpracy;
 - rozwój współpracy regionalnej i subregionalnej;
 - rozbudowa stosunków z wysoko rozwiniętymi krajami Zachodu;
 - regulacja stosunków z wschodnimi sąsiadami;
 - aktywny udział w organizacjach międzynarodowych;
 - działanie na rzecz zachowania dziedzictwa narodowego oraz ochrony środowiska naturalnego;
 - wspieranie działań w uzyskaniu wysokiego rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego;
 - wzrost pozycji państwa na arenie międzynarodowej, osiągnięcie prestiżu.
- Charakter transformacji polskiej polityki zagranicznej III RP.
- Główne kierunki polskiej polityki zagranicznej – Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: racja stanu, polityka zagraniczna;
- przedstawia geopolityczne położenie Polski;
- przedstawia polską rację stanu;
- wyjaśnia, jakie znaczenie w polityce zagranicznej państwa odgrywa racja stanu;
- wyjaśnia funkcje polityki zagranicznej;

- wymienia środki realizacji polityki zagranicznej;
- wymienia cele polskiej polityki zagranicznej;
- wykazuje transformację celów, instrumentów i treści polskiej polityki zagranicznej od lat 90. XX wieku.

Treści nauczania:

2. Polska w Unii Europejskiej

- Uwarunkowania pozycji Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.
- Analiza skutków europeizacji polskiej polityki zagranicznej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia zmieniającą się pozycję Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej i determinanty tej pozycji oraz skutki europeizacji polskiej polityki zagranicznej.

Treści nauczania:

3. Polska a unijne państwa sąsiedzkie

- Relacje Rzeczypospolitej Polskiej z Niemcami, Czechami, Słowacją i Litwą.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje relacje Rzeczypospolitej Polskiej z państwami sąsiedzkimi, będącymi członkami Unii Europejskiej.

Treści nauczania:

4. Polska a nieunijne państwa sąsiedzkie

- Relacje Rzeczypospolitej Polskiej z Rosją, Ukrainą i Białorusią.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- charakteryzuje relacje Rzeczypospolitej Polskiej z państwami sąsiedzkimi, niebędącymi członkami Unii Europejskiej.

Treści nauczania:

5. Euroatlantycka polityka zagraniczna Polski

- Cele, instrumenty i treści kierunku euroatlantyckiego polskiej polityki zagranicznej.
- Relacje Rzeczypospolitej Polskiej ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia cele, instrumenty i treści kierunku euroatlantyckiego polskiej polityki zagranicznej, w tym relacje ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki.

Treści nauczania:

6. Relacje Polski z państwami pozaeuropejskimi

- Analiza relacji Rzeczypospolitej Polskiej z wybranymi państwami pozaeuropejskimi.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- porównuje i ocenia relacje Rzeczypospolitej Polskiej z wybranymi państwami pozaeuropejskimi na podstawie samodzielnie zebranych informacji.

Treści nauczania:

7. Polska pomoc

- Udział Rzeczypospolitej Polskiej w inicjatywach pokojowych i stabilizacyjnych NATO.
- Polskie inicjatywy na rzecz międzynarodowego pokoju i demokracji.
- Polska pomoc dla świata;
 - cele polskiej pomocy humanitarnej;
 - formy polskich działań humanitarnych;
 - formy polskiej pomocy rozwojowej;
 - programy, kampanie i akcje w zakresie pomocy rozwojowej, prowadzone przez organizacje pozarządowe z udziałem polskiej młodzieży.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia udział Rzeczypospolitej Polskiej w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych oraz polskie inicjatywy na rzecz międzynarodowego pokoju, demokracji oraz w zakresie pomocy humanitarnej i rozwojowej od lat 90. XX wieku.

XVI. Edukacja i nauka

Za mądrych należy uznać nie tych, którzy czytają wiele, lecz tych, którzy czytają rzeczy użyteczne.

Arystyp

Treści nauczania

1. Uczenie się przez całe życie

- Formy podnoszenia i zmiany kwalifikacji zawodowych w Polsce.
- Kryteria sukcesu w karierze zawodowej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- wyjaśnia, w jaki sposób można podnosić lub zmieniać swoje kwalifikacje zawodowe i dlaczego uczenie się przez całe życie jest jednym z warunków sukcesu w karierze zawodowej.

Treści nauczania:

2. Nauki społeczne i humanistyczne w Polsce

- Katalog nauk humanistycznych i społecznych w Polsce.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia obowiązujący w Rzeczypospolitej Polskiej podział nauk społecznych i humanistycznych;
- przygotowuje notatkę na temat wybranych nauk (spośród nauk o: polityce, polityce publicznej, bezpieczeństwie, mediach, poznaniu i komunikacji społecznej,

administracji, nauk prawnych, socjologii, psychologii, pedagogiki, etnologii, kulturoznawstwa).

Treści nauczania:

3. Polscy przedstawiciele nauk społecznych

- Wkład w nauki społeczne znanych na świecie Polaków: Bronisława Malinowskiego, Floriana Znanieckiego i Leona Petrażyckiego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia wkład w nauki społeczne znanych na świecie Polaków: Bronisława Malinowskiego, Floriana Znanieckiego i Leona Petrażyckiego.

Treści nauczania:

4. Szkoły wyższe w Polsce

- Programy wybranych kierunków studiów.
- Warunki rekrutacji do szkół wyższych w Polsce.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- znajduje informacje o uniwersytetach oraz o innych szkołach wyższych w swoim regionie, a także o programie interesujących go kierunków studiów I stopnia lub jednolitych studiów magisterskich przez nie prowadzonych;
- przedstawia na wybranych przykładach zasady kwalifikacji kandydatów do szkół wyższych w Rzeczypospolitej Polskiej na kierunki studiów I stopnia lub jednolitych studiów magisterskich.

5. Warunki podejmowania nauki w Unii Europejskiej

- Warunki podejmowania nauki w Unii Europejskiej.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia:

Uczeń:

- przedstawia warunki podejmowania nauki w Unii Europejskiej oraz znajduje informacje na ten temat odnoszące się do wybranego państwa.

Janusz Korzeniowski Magister nauk społecznych, nauczyciel dyplomowany z 40-letnim stażem pracy, konsultant ds. edukacji obywatelskiej w Zachodniopomorskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Członek zespołu ekspertów do prac nad tworzeniem podstawy programowej kształcenia ogólnego z przedmiotu wiedza o społeczeństwie. Publikacje Korzeniowski J., Usowicz J., Przewodnik maturzysty. Wiedza o społeczeństwie, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2004. Korzeniowski J., Machałek M., Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011. Redaktor i współautor 19 publikacji z serii EDUKACJA OBYWATELSKA, wydawnictwo ZCDN.